

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Perhetyön prosessi nuoren avohuollon sijoituksessa

Pietilä, Laura

2017 Laurea

LAUREA Laurea-ammattikorkeakoulu
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Perhetyön prosessi nuoren avohuollon sijoituksessa

Laura Pietilä
Sosionomikoulutus
Opinnäytetyö
Lokakuu, 2017

Laura Pietilä

Perhetyön prosessi nuoren avohuollon sijoituksessa

Vuosi 2017 Sivumäärä 58

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, minkälainen on toimiva perhetyön prosessi nuoren avohuollon sijoituksen aikana. Lisäksi tarkasteltiin, minkälaisia erityispiirteitä perhetyön prosessissa on nuoren itsenäistyessä ja nuoren palatessa kotiin avohuollon sijoituksesta. Opinnäytetyön tilaajana toimi Lystimäen lastensuojelupalvelut. Tulosten pohjalta muodostettiin perhetyön malli, jonka tarkoitus on tukea Lystimäen ohjaajien työtä avohuollon sijoitusten osastolla. Avohuollon sijoitus on lastensuojelun avohuollon tukitoimi, jonka aikana tehdään perhetyötä esimerkiksi nuoren perhesuhteiden parantamiseksi ja itsenäistymisen tukemiseksi. Perhetyön prosessi koostuu aloitusvaiheesta, työskentelyvaiheesta ja päätös vaiheesta.

Tutkimusaineisto kerättiin työntekijöiden teemahaastatteluilla. Haastattelujen pohjana olivat perhetyön vaiheet. Aineiston analysointi tapahtui aineiston luokittelun kautta. Toimiva perhetyön prosessi alkaa hyvällä tilanteen kartoittamisella. Prosessi on suunnitelmallinen ja edistää yhteistyötä työntekijöiden, perheen ja verkostojen kesken. Prosessia tulee arvioida jatkuvasti ja tarpeen tullen muuttaa suuntaa. Itsenäistyvän nuoren ja kotiin palaavan nuoren perhetyön prosesseissa eroavat käsiteltävät teemat ja yhteistyötahot. Avohuollon sijoituksen jälkeistä tukea aletaan suunnitella ajoissa.

Prosessin mallintaminen auttaa hahmottamaan kokonaisuutta. Perhetyön mallia voidaan jatkokehittää työyhteisössä ja sitä voidaan hyödyntää asiakastyössä ja verkostoissa. Johdonmukainen työskentely ja avoimuus sen etenemisestä on nuoren ja perheen etu.

Laura Pietilä

The process of family work throughout a young person's open care placement

Year	2017	Pages	58
------	------	-------	----

The purpose of the thesis was to discuss successful family work process during a young person's open care placement. Additionally, the special features of the process when a young person becomes independent or returns home from an open care placement were reviewed. The thesis was assigned by Lystimäki Child Welfare Services. Based on the results of the study, a model was made for family work in order to help counselors in their work. The process of family work encompasses the beginning phase, the active working phase and the concluding phase.

The data was collected by interviewing counselors, and the results were then analysed by categorization. The starting point of a successful family support services process is a careful review of the situation. The process is well planned and promotes co-operation between counselors, family and the associated networks. The process needs to be evaluated constantly and the direction adjusted if necessary. The family support services process differs as far as the themes handled and the collaborators involved are concerned based on whether a young person is becoming independent or returning home after the placement. Modelling helps in forming a better overall picture of the process. Consistency and transparency in family work benefit the young persons affected and their families.

Keywords: Child welfare, Open care placement, Family work, Family work process, Youth

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Lastensuojelun avohuolto	8
	2.1 Avohuollon sijoitus tukitoimena	9
	2.2 Perhetyö avohuollon tukitoimena	10
3	Perhetyön prosessi.....	12
4	Nuoruus	14
	4.1 Nuori ja perhe	15
	4.2 Itsenäistyminen sijaishuollosta	16
5	Lystimäen lastensuojelupalvelut ja avohuollon sijoitus.....	17
	5.1 BBIC-viitekehys	18
6	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	18
7	Tutkimuksen toteuttaminen	20
	7.1 Tutkimusmenetelmät	20
	7.2 Aineiston käsittely	22
	7.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	23
8	Haastatteluaineistosta nousseet tulokset.....	24
	8.1 Minkälainen on toimiva avohuollon sijoituksen perhetyön prosessi?.....	24
	8.1.1 Työskentelyn aloitus	24
	8.1.2 Työskentelyvaihe	27
	8.1.3 Työskentelyn päättäminen	30
	8.2 Mitkä ovat olennaisia asioita perhetyön prosessissa, kun nuori itsenäistyy avohuollon sijoituksesta?	30
	8.2.1 Työskentelyn aloitus	30
	8.2.2 Työskentelyvaihe	31
	8.2.3 Työskentelyn päättäminen	34
	8.3 Mitkä ovat olennaisia asioita perhetyön prosessissa, kun nuori muuttaa kotiin avohuollon sijoituksesta?	34
	8.3.1 Työskentelyn aloitus	34
	8.3.2 Työskentelyvaihe	35
	8.3.3 Työskentelyn päättäminen	37
	8.4 Perhetyön malli.....	37
9	Johtopäätökset	38
	9.1 Tarkastelua tutkimuskysymysten valossa	39
	9.2 Tutkimuksen hyödyllisyys ja jatkotutkimukset	41
	9.3 Opinnäytetyö oppimisprosessina	43
	Lähteet	44
	Kuviot..	47

Liitteet..... 48

1 Johdanto

Lastensuojelun avohuollon tukitoimet ovat olleet kasvussa 90-luvulta lähtien. Vuonna 2015 lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli yli 70 000 lasta ja nuorta. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017b.) Lastensuojelun kaikissa palveluissa on ikäryhmään suhteutettuna eniten nuori-soikäisiä, 16-17-vuotiaita (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2016a, 1-14). Vaihe, jossa lapset siirtyvät murrosikään on usein muutosten värittävä koko perheessä. Uusi kehitysvaihe sekä siirtyminen yläkouluun tai jatko-opintoihin tuovat nuoren elämään muutoksia, samaan aikaan kun vanhemmat usein elävät intensiivistä vaihetta työelämässä. Tuen ja turvan tarjoaminen, sekä samalla rajojen asettaminen vapauksia haluavalle nuorelle on haastava tehtävä. (Rönkä & Sallinen 2008, 44-64.) Erimielisyydet ja yhteentörmäykset ovat tavallisia murrosikäisen perheessä, mutta jos nuoren kasvu ja kehitys vaarantuvat jatkuvien konfliktien, vanhempien tai nuoren itsensä toiminnan seurauksena, voi lastensuojelun tuki olla tarpeen.

Lastensuojelun avohuollon tukitoimet ovat aina ensisijaisia huostaanottoon nähden (Lastensuojelulaki 471/2007). Avohuollon sijoitus on yksi mahdollinen tukitoimi silloin, kun huostaanottoon ei ole tarvetta ryhtyä, mutta nähdään että lyhytaikaisella lapsen tai nuoren kodin ulkopuolelle sijoittamisella voidaan saada apua tilanteeseen. (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2016b.) Avohuollon sijoitus - nimike viittaa vahvasti sijoitukseen, kodin ulkopuolelle muuttamiseen. Tukitoimeen kuuluu lapsen muuttaminen kodin ulkopuolelle, nuoren kohdalla useimmiten ilman vanhempiaan. Väliaikainen erillään asuminen voi antaa perheenjäsenille tilaa rauhoittua ja pohtia asioita uusista näkökulmista. Avohuollon sijoituksen itsetarkoitus ei ole eristää lasta ja vanhempia toisistaan, vaan palvelun aikana perhesuhteita tai muita sijoituksen taustalla olevia haasteita pyritään purkamaan. Perhetyön olisi hyvä olla osa avohuollon sijoituksen palvelua, joko sijoituspaikan tai toisen tahon toteuttamana. Tämä tulisi huomioida jo silloin, kun palvelua tarjotaan perheille.

Opinnäytetyön aiheena oli perhetyön prosessin mallintaminen Lystimäen lastensuojelupalveluiden avohuollon sijoitusten osastolle. Espoon kaupungin lastensuojeluun kuuluvan Lystimäen asiakkaat ovat 13-17-vuotiaita nuoria ja näiden perheitä. Asiakkaat jakautuvat pääasiassa kahteen ryhmään; sijoituksesta itsenäistyvät nuoret ja kotiin palaavat nuoret. Nämä asiakaspolut eroavat työskentelyn aikana jonkin verran toisistaan. Tässä opinnäytetyössä keskityin selvittämään avohuollon sijoituksen aikaista ihanteellista perhetyön kulkua haastatteleamalla Lystimäen työntekijöitä. Haastattelujen pohjalta kehitin perhetyön mallin, joka toimii tukena prosessin vaiheiden hahmottamisessa. Mallissa on eritelty asioita, joita tulisi huomioida nuoren itsenäistyessä tai nuoren muuttaessa kotiin avohuollon sijoituksesta. Malli on suuntaa antava, sillä jokaisen asiakkaan prosessi on erilainen. Tulosten esittelyssä käy tarkemmin ilmi, millaisia asioita työntekijät pitivät tärkeinä perhetyön prosessissa.

Olen työskennellyt Lystimäessä ohjaajan sijaisena opintojeni aikana. Opinnäytetyön aihe tuli esille työpaikan tiimipalaverissa. Erityisesti uutena työntekijänä koin, että perhetyön malli auttaisi hahmottamaan työskentelyn etenemistä. Opinnäytetyön aloittaminen aiheesta tuntui luonnolliselta, sillä olen keskittynyt opinnoissani perhetyöhön ja lastensuojeluun. Lastensuojelun perhetyö kiinnostaa minua tulevaisuuden urana, ja nuorten kanssa työskentely on minulle mieluista. Työskentelin myös opinnäytetyötä tehdessäni Lystimäessä, mikä helpotti yhteistyötä työelämätahon kanssa.

2 Lastensuojelun avohuolto

Lastensuojelun työskentelyä ohjaa Lastensuojelulaki. Lain mukaista lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua saadakseen lapsi tulee lastensuojelun asiakkaaksi ja hänelle tehdään asiakassuunnitelma. Tuki voi olla avohuollon tukitoimia, sijaishuoltoa tai jälkihuoltoa. Varsinaisen lastensuojelun lisäksi kunnan vastuulla on järjestää ehkäisevää lastensuojelua, jonka asiakkaat eivät ole lastensuojelun asiakkaita. Ehkäisevä lastensuojelu voi olla esimerkiksi neuvolassa, varhaiskasvatuksessa tai opetuksessa järjestettävä tuki tai erityinen tuki. (Lastensuojelulaki 2010/88.) Keskityn opinnäytetyössä kuvaamaan lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun avohuollon palveluita; avohuollon sijoitusta ja avohuollon perhetyötä.

Lastensuojelun järjestäminen on kunnan vastuulla. Perheelle, jossa on todettu lastensuojelun tarve, tulee tarjota avohuollon tukitoimia viipymättä. Lastensuojelussa lähtökohtana on vanhempien tukeminen lapsen kasvatuksessa, ja tähän myös avohuollon tukitoimilla pyritään. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2015.) Avohuollon tukitoimet ovat lastensuojelun ensisijaisia toimenpiteitä. Huostaanotto on viimeinen keino turvata lapsen kasvu ja kehitys, ja siihen voidaan ryhtyä ainoastaan, jos avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisia, tai ovat osoittautuneet riittämättömiksi. (Lastensuojelulaki 471/2007.)

Avohuollon toteuttamiseksi asiakkaan kanssa laaditaan asiakassuunnitelma, jota edellyttää sosiaalityöntekijän tekemä arvio lastensuojelun tarpeesta. Sosiaalityöntekijän voidaan ajatella kokoavan asiakkaalle yhdistelmän tälle sopivista palveluista. On tärkeää, että tukitahojen, niin lapsen omaisten kuin ammattilaisten, välinen yhteistyö saadaan toimimaan. (Heino 2009, 72-73.) Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle ja perheelle tulee järjestää asiakassuunnitelma huomioon ottaen tarvittavia avohuollon tukitoimia. Tukitoimina voidaan järjestää:

- ”1) tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen;
- 2) lapsen taloudellista ja muuta tukemista koulunkäynnissä, ammatin ja asunon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä;

- 3) lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluja;
- 4) tehostettua perhetyötä;
- 5) perhekuntoutusta; sekä
- 6) muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia.”

Lapsen sosiaalityöntekijä arvioi sen, miten lapsen terveyden ja kehityksen kannalta on parasta järjestää sosiaalihuollon palvelut sekä päivähoito. (Lastensuojelulaki 471/2007.)

Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät ovat olleet kasvussa Suomessa 1990-luvulta lähtien. Vuonna 1996 avohuollon asiakkaina oli 30 000 lasta ja nuorta. (Heino 2009, 54.) Vuonna 2015 vastaava määrä oli 73 872 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017b). Huhtikuusta 2015 alkaen lastensuojelun asiakkuus on määritelty alkavaksi vasta kun lastensuojelutarve on todettu, sen sijaan että asiakkuus olisi käynnistynyt jo selvitysvaiheessa. Tämä on vaikuttanut hieman asiakasmääriin laskevasti, mutta luvut ovat silti merkittäviä. Espoossa, jossa Lystimäen lastensuojelupalvelut sijaitsee, oli 0-17-vuotiaista lapsista ja nuorista 4,7 prosenttia vuonna 2016 lastensuojelun asiakkaina. (Riihola 2017.)

2.1 Avohuollon sijoitus tukitoimena

Joskus kotiin vietävä apu ei riitä lapsen kehityksen turvaamiseksi, jolloin voi olla tarpeen järjestää lapsen arki muualla kuin kotona. Huostaanotto ei ole aina tarpeen tällöinkään, vaan kyseeseen voi tulla esimerkiksi avohuollon tukitoimena tehty sijoitus. (Heino 2009, 73.) Lastensuojelulaissa (88/2010) säädetään, että lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena tämän asiakassuunnitelmassa määritetyllä tavalla, ensisijaisesti yhdessä huoltajan kanssa, mutta lyhytaikaisesti myös yksin, jos ensin mainittua ei pystytä toteuttamaan. Sijoitus voidaan tehdä ”1) lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi 2) lapsen kuntouttamiseksi tai 3) lapsen huolenpidon järjestämiseksi väliaikaisesti huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta tällöin vastaavan henkilön sairauden tai muun vastaavan syyn vuoksi”. Avohuollon sijoitus tehdään huoltajan ja 12-vuotta täyttäneen lapsen suostumuksella, ja sijoituksen tarvetta arvioidaan kolmen kuukauden välein. (Lastensuojelulaki 88/2010.) Aina kun lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle, on arvioitava kokonaisvaltaisesti lapsen tarpeita ja mahdollisen sijoituspaikan kykyä vastata niihin. Lapsen vastuusosiaalityöntekijä tekee tämän arvioinnin. On tärkeää, että sijaishuollon toteutumista myös suunnitellaan, ja sen alettua arvioidaan ja valvotaan systemaattisesti. (Heinonen 2016, 255-256.)

Avohuollon sijoitus voi olla sopiva lyhytaikaisena tukena esimerkiksi avioeron hetkellä tai nuoren vaikean murrosiän aikana. Haasteet vanhemmuudessa, mielenterveysongelmat tai päihteiden väärinkäyttö voivat vaatia pidemmän avohuollon sijoitusjakson. Täysi-ikää lähestyvän nuoren tilanteessa avohuollon sijoitus voi tukea itsenäistymistä, ja sijoitusjakso voi myös tällöin olla kestoaltaan pidempi. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016b.) Avohuollon sijoituksen

taustalla voivat myös olla esimerkiksi nuoren ja vanhemman kiristyneet välit, joiden arvioidaan korjaantuvan, jos nuori asuu hetken muualla (Lastensuojelun keskusliitto 2017). Lastensuojelulain (417/2017) mukaan sijoitettuna olleella nuorella on oikeus sosiaalitoimen järjestämään jälkihuoltoon. Jälkihuolto-oikeus on myös nuorella, joka on ollut sijoitettuna avohuollon tukitoimenpiteenä yhtäjaksoisesti vähintään kuusi kuukautta. Tarpeen vaatiessa jälkihuoltoa voidaan järjestää itsenäistymisen tukemiseksi, vaikka edelliset ehdot eivät täyttyisikään. Tuen muoto suunnitellaan nuoren tarpeita vastaavaksi yhdessä viranomaisten kanssa. Tukea voi saada esimerkiksi asumisen järjestämiseen ja riittävän toimeentulon turvaamiseen. Nuori voi saada aikuisen ohjausta itsenäistymiseen liittyviin asioihin, kuten rahan käyttöön ja hakemusten tekoon. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017a.)

Vuonna 2015 lastensuojelun toimesta oli kodin ulkopuolelle sijoitettuna 17 664 lasta. Tämä on 1,4 prosenttia lapsista ja nuorista. Avohuollon tukitoimena sijoitettuja tästä joukosta oli 3602 lasta. Avohuollon sijoitus tukitoimena on yleistynyt viime vuosikymmenten aikana, kuten muutkin avohuollon palvelut. Vertailun vuoksi avohuollon tukitoimena sijoitettujen lasten määrä vuonna 1995 oli 2625 ja vuonna 2015 kasvanut lukuun 3602. Asiakkaista 16-17-vuotiaat ovat suurin ikäryhmä väestön vastaavaan ikäryhmään suhteutettuna niin avohuollon asiakkuuksien, huostaanottojen kuin lastensuojeluilmoitustenkin osalta. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2016a, 1-14.)

Avohuollon sijoitus on tukimuotona suhteellisen uusi, eikä aiheesta ole vielä paljon suoraa tutkimustietoa. Sijoitus on avohuollon tukitoimista raskain, ja prosessista voidaan mielestäni tunnistaa samanlaisia elementtejä kuin huostaanoton prosessista, mutta toisaalta myös selkeitä avohuollon tukitoimiin liittyviä elementtejä. Avohuollon sijoituksen aikana tehdään usein perhetyötä, jolla on yhtäläisyyksiä seuraavaksi esittelemääni avohuollon tukitoimena tehtävään perhetyöhön.

2.2 Perhetyö avohuollon tukitoimena

Tarkastelen tässä opinnäytetyössä lastensuojelun perhetyötä, joka myös pitää sisällään eri toimijoita, toimintatapoja ja käsitteitä. Perhetyötä voidaan tehdä hyvin monenlaisin tavoin ja monien eri tahojen toimesta. Perhetyön kohteena ja asiakkaina ovat perheet ja niiden jäsenet yhdessä tai erikseen. Perhetyössä tavoitellaan perheen hyvinvointia ja sen taustalla on huoli perheen ongelmista. Perhetyötä voidaan tehdä monissa instituutioissa, kuten neuvoloissa ja sairaaloissa, ja toteuttaja voi olla julkinen sektori tai esimerkiksi seurakunta tai järjestö. Usein perhetyö on moniammatillista työtä, jossa asiantuntijuutta jaetaan yli organisaatiorajojen. Perhetyö on myös yhteydessä perhepolitiikkaan ja kulttuurisiin ajattelutapoihin. (Nätkin & Vuori 2007, 7-8.)

Heino, Berg ja Hurtig (2000) ovat selvittäneet lastensuojelun perhetyön käsittekkentää. Jäsen- telyn mukaan perhetyön käsitteen alle mahtuu muun muassa perhekuntoutusta, tehostettua perhetyötä, perheterapiaa, kohdennettua perhetyötä ja ympäristön mukaan luokiteltavia per- hetyön muotoja. Tutkimuksessa on esitetty myös perhetyön luokitus huolen asteen mukaan, joka määrittää työskentelyn tuen ja kontrollin suhdetta. Kevein tukimuoto luokittelun mu- kaan on ennaltaehkäisevä perhetyö. Lyhytaikainen kriisi voi vaatia kohdennettua, perhettä jo enemmän tukevaa perhetyötä. Pitkittyneen kriisin kohdalla tehostettu perhetyö on yhä enem- män kontrolloivaa luonteeltaan. Huostaanoton tarpeellisuutta selvitettäessä huoli lapsesta on iso, ja kontrolli on työtä määrittelevä elementti. Sijoituksen tapahduttua lapsen elinympä- ristö on turvattu, joten tuen ja kontrollin suhde voi tasaantua. (Heino & Berg & Hurtig 2000, 189-190.) Myös Saarnion (2004) mukaan lastensuojelun perhetyötä voidaan jaotella sen tason mukaan. Ennaltaehkäisevää perhetyötä tehdään ennen pulmien syntymistä. Välipalvelumuo- tona perhetyöllä ehkäistään olemassa olevien ongelmien kasvamista hallitsemattomiksi. Kor- jaava perhetyö tulee kyseeseen tilanteen ollessa kriisiytynyt, mikä usein valitettavasti on las- tensuojelussa tilanne. (Saarnio 2004, 248-249.) 2010-luvulla perhetyön paletti lienee vielä monimuotoistunut entisestään, pitäen sisällään yhä useampia toteutustapoja ja toimijoita.

Perheet ohjautuvat lastensuojelun perhetyön piiriin lastensuojelun sosiaalityöntekijän kautta. Perhetyö perustuu tällöin lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmaan, ja on luonteeltaan suunnitelmallista, tavoitteellista työskentelyä. Perhetyön kesto voi vaihdella kuukausista usei- siin vuosiin. Perhetyön aikana perheen tilannetta arvioidaan, ja kartoitetaan muiden tukitoi- mien tarvetta. Asiakasperheet tarvitsevat usein tukea ja ohjausta arjessa, ja perhetyöllä voi olla myös kuntouttavia tavoitteita. Perhetyö on asiakkaille vapaaehtoista ja työskentely pe- rustuu yhteistyöhön. Motivointi on kuitenkin joskus tarpeen, ja lastensuojelu voi osaltaan vel- voittaa perhettä ottamaan vastaan perhetyötä. (Myllärniemi 2007, 9-10.) Tuen ja kontrollin elementit ovat auttamistyössä läsnä, ja on tärkeää, että työntekijä käyttää niitä oikein. Avoi- muus esimerkiksi huolen ilmaiseemisessa asiakkaille on edellytys luottamuksen syntymiselle ja salamyhkäisyyden poistamiselle. (Pyhäjoki 2005, 75-78.)

Heinon (2008, 44) mukaan ”perhetyö kytkeytyy lastensuojelun asiakkuusprosessin kaikkiin vai- heisiin”. Perhetyötä voidaan tehdä asiakkuuden alkuvaiheessa lastensuojelutarpeen arvioi- miseksi, se kulkee mukana kaikissa avohuollon tukitoimissa, ja sitä tulisi olla saatavilla myös huostaanotettujen lasten perheille. Jälkihuoltokin voi tarjota perhetyötä. (Heino 2008, 44- 45.) Avohuollon sijoituksen aikainen perhetyö voidaan lukea sijaishuollosta käsin toteutetta- vaksi perhetyöksi. On tärkeää, että vanhempien rooli vanhempina säilyy, ja sijoitusjakso voi- daan nähdä mahdollisuutena vanhemmuuden kasvulle. (Järvinen & Lankinen & Taajamo & Veistilä & Virolainen 2012, 84-85.)

Hurtig (2003) on tutkinut väitöskirjassaan lapsen paikan rakentumista lastensuojelun perheyössä. Hän on tehnyt havaintoja muun muassa siitä, miten työskentelyssä huomio kiinnitetään usein vanhempiin ja hyvän suhteen rakentamiseen heidän kanssaan, sen sijaan että keskityttäisi aidosti lapsen hyvinvoinnin parantamiseen. Kuitenkin vanhemmille tarjottu tuki, ja oikeisiin asioihin keskittyminen voi johtaa avun tihkumiseen lapsille parantuneen vanhemmuuden kautta. Tämä kuitenkin edellyttää vanhemman oivallusta avun tarpeesta, ja valmiutta muutokseen. (Hurtig 2003, 166-181.)

Perhetyötä voidaan tehdä monella eri tavalla ja erilaisia suuntauksia seuraten. Yksi suuntauksista on voimavara- ja ratkaisukeskeinen lähestymistapa, jossa ongelmien tarkastelun sijaan keskitytään löytämään ratkaisuja. Vahvuuksia ja onnistumisia etsitään ja korostetaan asiakkaiden arjessa. (Saarnio 2004, 247.) Myös perheterapeuttisia ajattelumalleja voidaan soveltaa perhetyössä. Systeemisen näkemyksen mukaan perhe on järjestelmä, jonka yhden osan muutos vaikuttaa myös kaikkiin muihin osiin. Perheessä on useita eri systeemejä, esimerkiksi kommunikaatioon ja valtaan liittyen, ja toisaalta perhe ja perheenjäsenet yksilöinä kuuluvat muihin systeemeihin perheen lisäksi. (Saarnio 2004, 241.) Insoo Kim Bergin lastensuojeluun kehitetty perhetyön ohjelma perustuu voimavarakeskeiseen ajatteluun ja systeemiteoriaan. Mallissa vahvistetaan perheen osallisuutta ja tunnetta siitä että he ovat yksikkö, ja hyödynnetään perheen omia voimavaroja ratkaisujen etsimisessä. (Berg 1991.)

Lystimäessä ratkaisukeskeisyys ja systeeminen näkemys perheestä ovat yksiä työskentelyä ohjaavia suuntauksia, samoin kuin arvostava työote. Avohuollon sijoituksen aikana tehtävä perhetyö sisältää paljon samoja elementtejä ja perustuu samoihin periaatteisiin, kuin kotiin vietävä perhetyö. Sijoituksen aikana on mahdollista tehdä perhetyötä kodin lisäksi laitoksen tiloissa, ja käsiteltävät aiheet liittyvät usein myös nuoren osastolla viettämään arkeen. Kuten perhetyö aina, rakentuu myös avohuollon sijoituksen aikainen perhetyö yksilöllisesti asiakkaiden tarpeiden mukaan.

3 Perhetyön prosessi

Perhetyön prosessi voidaan jakaa vaiheisiin hieman eri tavoin näkökulmasta riippuen. Yksinkertainen ja käytetyin malli jakaa perhetyön kolmeen vaiheeseen: perhetyön aloitus, työskentely ja perhetyön päättäminen. Vaiheet voivat olla eri pituisia ja hyvin erilaisia jokaisella perheellä, eivätkä ne välttämättä toteudu suoraviivaisesti. Avoimuus perhetyön prosessista asiakkaille on tärkeää, niin kuin se on muutenkin työskentelyssä. (Järvinen yms. 2012, 102.) Perhetyön prosessi on monitasoinen kehityskaari, ja voi sisältää alaprosesseja eri yksilöiden tai ryhmien kohdalla. Prosessilla pyritään muutokseen, ja siihen voi sisältyä myös epäonnistumisia. Muutos on mahdollinen merkityksellisten kokemusten kautta, ja joskus uusien asioiden omaksuminen voi tarkoittaa, että vanhasta on luovuttava. (Kaikko 2004, 69-70.) Perhetyön prosessia voi myös ajatella vuorovaikutusprosessina, jossa keskustelun lisäksi kehittyvät osallistujien

tietoisuus omasta osallisuudesta, vastuusta ja mahdollisuuksista (Rönkkö & Rytönen 2010, 183).

Järvinen yms. (2012) mukaan perhetyön prosessi alkaa siitä, kun tarve tai huoli ilmenee, ja palveluntarvetta aletaan kartoittaa. Perheen tilannetta, voimavaroja ja motivaatiota arvioidaan. Tiedottaminen perheelle oikeuksista ja prosessista on tärkeää. (Järvinen yms. 2012, 102-106.) Keskityn tässä opinnäytetyössä tarkastelemaan perhetyön prosessia siitä hetkestä eteenpäin, kun nuori muuttaa Lystimäkeen. Avohuollon sijoituksessa perhe ei ole hakeutunut ensisijaisesti perhetyön asiakkaaksi, vaan avohuollon sijoituksen asiakkaaksi. Avohuollon sijoitus on harvoin ensimmäinen perheelle tarjottava palvelu, ja perheet ohjautuvat muista palveluista Espoon lastensuojelun käytäntöjen mukaan Lystimäkeen. Esittelen Lystimäen asiakkaaksi tuleminen prosessia luvussa 5.

Perhetyön alussa työskentelylle laaditaan tavoitteet, joiden muodostamiseen on tärkeää ottaa perhe mukaan. Toiminnan suunnitteleminen yhdessä motivoi asiakkaita ja vähentää riippuvuuden syntymistä työntekijöihin. (Aaltonen 2010, 231.) Aloitusvaiheessa määritellään sisältö ja sovitaan kunkin osapuolen roolista. Sopimus sitouttaa osapuolia ja auttaa hahmottamaan työskentelyn sisältöä ja kulkua. Sosiaalityöntekijä on perhetyöntekijän taustatuki, jonka tulee myös seurata prosessin etenemistä. Yksi osa perhetyötä on räätälöidä palvelua perheen tarpeita vastaavaksi. (Hurtig 2003, 27.) Vuorovaikutuksen näkökulmasta alussa tutustutaan molemmiin puoliin, lähdetään rakentamaan luottamusta ja sitä kautta yhteistyötä. Yhteistyön rakentaminen saattaa tapahtua nopeasti, tai vaatia suuren osan työskentelyyn varatusta jaksosta. Perheenjäsenet saattavat sitoutua työskentelyyn eri tahtia. Alussa tuttujen asioiden käsittely tuo turvallisuutta. (Rönkkö & Rytönen 2010, 184.)

Työskentelyvaiheessa lähdetään työskentelemään tavoitteiden saavuttamiseksi. Suunnitelman toteuttaminen lähtee työntekijän ja perheen välisestä vuorovaikutussuhteesta ja taustojen tuntemisesta. Luottamuksen kasvaessa perhe voi rohkaistua ottamaan vaikeampia asioita esiin ja motivoitua panostamaan työskentelyyn. Perhetyötä arvioidaan työskentelyvaiheessa, ja siihen on tärkeä ottaa mukaan koko perhe. Asetettuja tavoitteita voidaan tarkentaa perhetyön edetessä. (Järvinen yms. 2012, 106-108.) Luottamus mahdollistaa asioiden laajempaa käsittelyä ja erilaisten mielipiteiden kuulemista. Kerronnan kautta voidaan miettiä vaihtoehtoja ja kokeilla ratkaisuja. Tärkeää olisi, että asiakas saisi kokemuksen sovittujen asioiden muutoksesta parempaan, ja näin tunteen, että asioihin voi vaikuttaa. (Rönkkö & Rytönen 2010, 184-185.) Työskentelyn tueksi työntekijä voi käyttää erilaisia menetelmiä, kuten kortteja, karttoja tai harjoitteita työskentelyn tukena. Toisaalta tärkeimpänä voidaan pitää ihmisten kohtaamista ja tilannekohtaisesti asiantuntijuuden rakentamista vuorovaikutuksessa. (Mylärniemi 2007, 35.)

Perhetyön päättäminen tulisi järjestää suunnitelmallisesti, vähentäen tapaamiskertoja pikkuhiljaa. Perhetyö voi päättyä useista eri syistä. Jokin muu tukimuoto voi olla perheelle sopivampi, tai yhteistyö ei ole lähtenyt toimimaan odotetulla tavalla. Ihanteellisessa tilanteessa perhetyö päätetään, koska sille asetetut tavoitteet ovat toteutuneet, ja perheen tilanne on kohentunut. (Järvinen yms. 2012, 108-109.) Päätösvaiheessa voidaan kerrata työskentelyn aikana syntyneitä oivalluksia ja vahvistaa perheessä toimivia tapoja. Liian hätäinen päättäminen voi aiheuttaa hämmennystä perheessä, ja olisikin tärkeää, että tulevaisuutta voidaan vielä pohtia yhdessä. Selkeä päätös työskentelylle on tärkeä, vaikka muut työskentelyn vaiheet limittyvätkin toisiinsa. (Rönkkö & Rytönen 2010, 185.)

Perhetyön vaiheita voidaan kuvata myös liittymis-, intensiivi- ja irrottautumisvaiheina. Kaikko (2014) kuvaa tutkimuksessaan liittymisvaihetta luottamuksen rakentamisen ajaksi. Intensiivivaiheessa työskentely on tiiviimmillään, ja irrottautumisvaiheessa työskentely päätetään. Työskentelyn päättäminen tapahtuu yleensä loppuneuvottelun kautta, jota saattaa seurata päätösrituaali, kuten kakkukahvit. Joskus asiakkaiden on haastavaa irrottautua tiiviistä suhteesta perhetyöntekijään. Perhetyön luonteeseen kuulukin hieman ristiriitainen vaatimus luottamuksesta ja sitoutumisesta, jonka kuitenkin tiedetään päättyvän johonkin määräaikaan mennessä. (Kaikko 2014, 70-71.)

Hovi-Pulsa (2011) on perehtynyt arkilähtöisyyteen perhetyössä, ja esittelee tästä näkökulmasta perhetyön vaiheet. Vaiheet eivät välttämättä kulje järjestyksessä, vaan voivat muodostaa kehämäisen prosessin. Prosessiin kuuluvat arjen avaaminen, haitallisen arjen kukistaminen, uusien toimintamallien itujen herättely, sujuvan ja turvallisen arjen vahvistaminen sekä identiteetin, osallisuuden ja elämäntilanteen vahvistaminen. Arjen avaaminen on tärkeää työskentelyn alkuvaiheessa. Työntekijän on tutustuttava perheen kulttuuriin, toimintatapoihin ja elinoloihin. Vasta sitten on mahdollista nähdä myös ongelmien syitä ja näin ollen tarjota oikeanlaista tukea perheelle. Katoamisen arjen tai koulua käymättömän nuoren taustalla voi vaikuttaa esimerkiksi vanhemman mielenterveysongelma, tai päihteiden käyttö. Tällöin pelkkä arjessa tukeminen ei riitä tilanteen parantamiseksi. (Hovi-Pulsa 2011, 99-100.)

4 Nuoruus

Nuoruus on monenlaisen kehityksen aikaa. Jokainen kokee nuoruuden ja murrosiän eri tavoin, ja fyysiset ja psyykkiset muutokset kulkevat eri tahtia. Tärkeitä nuoruuden kehitystehtäviä ovat muun muassa seksuaalisuuden kehittyminen, oman kehon hyväksyminen, tunne-elämän kypsyminen, itsenäistyminen, taloudellisen vastuun kasvaminen, maailmankatsomuksen ja arvomaailman kehittyminen, sekä sosiaalisesti vastuullisen käyttäytymisen oppiminen. Minäkuva ja maailmankuva mietityttävät nuorta, joka tyypillisesti haluaa kuulua joukkoon, mutta saattaa samalla kokea suurta yksinäisyyttä. Uhma, kapina ja tunnevyöryt ovat merkkejä psyykkisen maailman kehityksestä. (Dunderfelt 2011, 84-90.)

Varhaisnuoruudessa ihmisen aivoissa tapahtuu kypsymistä erityisesti sillä alueella, joka käsittelee sosiaalisen tiedon emotionaalisia puolia. Nuori kokee sosiaaliset ärsykkeet suurella tunteella. Keskushermosto ja vilkastunut hormonitoiminta lisäävät tarvetta hakea voimakkaita elämyksiä ja kokemuksia, vaikka samalla impulsseja säätelevä aivoalue ei ole vielä valmis. Nämä kehitysvaiheet altistavat nuoren psyykkisille ongelmille, mutta myös riippuvuuksille ja kontrolloimattomalle toiminnalle. Nuori ei osaa vielä harkita tekojensa seurauksia, jonka vuoksi aikuisen on tärkeä suojella häntä omilta impulsseiltaan. Aivojen rakenteelliset muutokset antavat nuoruudessa mahdollisuuden korjata sellaisia kehitysvaiheita, jotka ovat lapsuudessa jääneet keskeneräisiksi. (Sinkkonen 2010, 42-44.)

Lapsuuden turvalliset kiintymyssuhteet luovat pohjaa sille, että nuori voi turvallisesti irrottautua niistä, ja toisaalta rakentaa niiden varaan uutta. Kodin ulkopuoliset suhteet kasvattavat merkitystään. Nuori haluaa usein enemmän vapauksia kuin pystyy hallitsemaan. Holtiton käytös, aggressio ja päihteidenkäyttö eivät ole normaalia tai hyväksyttävää murrosiässäkään. (Sinkkonen 2010, 83-94.) Pienetkin asiat voivat nuoren näkökulmasta tuntua suurilta. Alakuloisuus ja vetäytyminen on ikäkautena yleistä, ja voivat liittyä nuoren surutyöhön siitä, että lapsuus jää taakse ja suhteet vanhempiin muuttuvat. (Sinkkonen 2010, 62-71.)

4.1 Nuori ja perhe

Perhe voi kohdata erilaisia haasteita, kun yksi tai useampi lapsista tulee murrosikään ja alkaa vähitellen itsenäistyä. Nuori tarvitsee vielä rajojen asettajaa, ja aikuisen on hyvä kertoa selvästi kielletyistä asioista. Toisaalta joustavuus ja keskusteluyhteyden säilyttäminen ovat tärkeitä. Nuoren on hyvä kokea tulleen kuulluksi, vaikka asioista oltaisiinkin eri mieltä. Kiinnostus nuoren asioihin olisi syytä säilyttää, vaikka nuori vaikuttaisikin haluttomalta kertomaan. (Rönkkö & Rytönen 2010, 137-139.) Koti on tavallisesti se paikka, missä perhe lataa akkuja ja viettää aikaa yhdessä. Tämä on tärkeää myös nuorelle, vaikka hän saattaakin viettää enemmän aikaa myös itsekseen. Kotona kielteiset tunteet saavat purkautuvat turvallisessa ympäristössä. Nuori haluaa liikkumatilaa ja vastuuta, haastaen samalla lapsi-vanhempi suhdetta muuttamaan enemmän vertaisuuhteeksi. Tämä ei usein tapahdu ilman yhteentörmäyksiä, sillä vanhemmat ovat yhä vastuussa nuoresta, eivätkä voi muuttaa suhtautumistaan niin nopeasti kuin nuori haluaisi. (Rönkä & Sallinen 2008, 57-64.)

Usein lapsen nuoruus ei ole samanlainen kuin vanhempien nuoruus on ollut, ja vanhempien käsitys ikäkaudesta voikin olla hieman epärealistinen. Lapsen kasvaminen nuoreksi aikuiseksi herättää monenlaisia tunteita. Seurustelusuhteet, mahdolliset päihdekokeilut ja yhä enemmän kodin ulkopuolella vietetty aika muuttavat koko perheen dynamiikkaa. Vanhemmat saattavat alkaa pelätä nuoren menettämistä, tai toisaalta tämän muuttunutta käytöstä, johon voi kuulua koviakin tunteen purkauksia. Tämä saattaa antaa nuorelle mahdollisuuden kontrolloida

vanhempiaan. Toisaalta varsinkin esimurrosikäinen kaipaa yhä myös vanhempien kanssa vietettyä aikaa. (Rönkkö & Rytönen 2010, 138-139.)

Nuoren aikuistumisen seuraaminen voi tuoda mieleen myös vanhempien omat nuoruudenhaaveet ja kokemukset. Viimeistään nuoren muuttaminen pois lapsuudenkodista voi aiheuttaa ikä-kriisin kaltaisia ajatuksia vanhemmissa. Oma ulkonäkö, terveys, parisuhde, seksuaalisuus ja työura saattavat mietityttää. Toisaalta lapsen itsenäistyminen voi myös herättää vanhemmat löytämään jotain uutta positiivista itsestään, elämäntilanteestaan tai parisuhteestaan. Se, että vanhemmat huolehtivat myös itsestään, näyttää nuorelle hyvää esimerkkiä. (Rönkkö & Rytönen 2010, 139-142.)

4.2 Itsenäistyminen sijaishuollosta

Mielestäni avohuollon sijoituksessa olleiden nuorten tilanteissa on yhtäläisyyksiä huostaanotettujen nuorten tilanteisiin, vaikka avohuollon sijoitus onkin huomattavasti kevyempi tukitoimi. Sijoitettuna olleiden nuorten itsenäistyminen on vaiheena lyhytkestoisempi, kuin monella perheestään itsenäistyvällä nuorella. Sijaishuollon päättyminen on sidottu ikään, eikä anna nuorelle aikaa sopeutua uusiin haasteisiin, joita voivat sijoituspaikasta irtautumisen lisäksi olla muun muassa opintojen aloittaminen ja omillaan asuminen. Tutkimusten mukaan sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten tulevaisuudennäkymät ovat usein heikommat kuin ikätovereillaan. (Stein 2009, Pukkion & Hoikkalan 2016, 10 mukaan.)

Itsenäisyyden vaatiminen nuorelta voi asettaa paineita ja korostaa vastuuta selviytyä yksin. Sen sijaan uuden elämänvaiheen aloittamisessa voitaisiin painottaa ihmissuhteiden tärkeyttä, ja tukea nuoren kuulumista erilaisiin verkostoihin ja yhteisöihin. (Collins 2001, Pukkion & Hoikkalan 2016, 11 mukaan.) Törrösen ja Vauhkonen (2012) sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvointia kartoittavan tutkimuksen mukaan suhteet perheeseen ja sukulaisiin ovat merkittäviä sijoituksesta huolimatta. Nuoret kertovat saaneensa sijaishuollon päättyttyä eniten tukea ystäviltään, biologiselta perheeltään ja muilta sukulaisilta. Työntekijöiltä saatu tuki ei ole useiden kohdalla ollut niin merkittävää sijoituksen päättyttyä. Yhteydenpitoa perheeseen ja sukulaisiin pitäisi siis tukea niin sijoituksen aikana, kuin sen jälkeenkin, jottei nuori jäisi ilman verkostoja ja joutuisi pärjäämään omillaan. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 80-97.)

Sijoituksen päättyessä itsenäistymiseen, on nuorella edessään uuden aloittaminen ja samalla vanhasta luopuminen. Tämän muutoksen valmistelu tulisi aloittaa sijaishuollossa aikaisessa vaiheessa, niin konkreettisten kuin henkistenkin muutosten osalta. Lastensuojelun jälkihuollon tuki hyödyttää nuorta, jos tämä on itse valmis vastaanottamaan sitä. Olisi tärkeää, että sijaishuollossa nuoren kanssa mahdollisesti saavutettuja hyviä asioita, kuten omien voimavarojen tunnistamista, vastuuntunnon lisääntymistä ja arjen hallintaa voidaan pitää yllä ja kehittää entisestään jälkihuollossa. (Känkänen 2009, 238-239.)

5 Lystimäen lastensuojelupalvelut ja avohuollon sijoitus

Lystimäki kuuluu Espoon kaupungin lastensuojelupalveluihin ja tarjoaa nuorille ja näiden perheille suunnattuja tukitoimia. Lystimäki oli aiemmin nuorisokoti huostaanotetuille nuorille, mutta 2014-2015 vuosien aikana palvelua kehitettiin ja se jakautui kahteen tiimiin: avohuollon sijoitukset ja tehostetun perhetyön erityisratkaisut. Lisäksi Lystimäessä on viisi harjoitteluasuntoa itsenäistyville nuorille. (Tranberg 2017.) Tehostetun perhetyön erityisratkaisut tarjoaa räätälöityä tukea nuorelle ja perheelle kotiin. Avohuollon sijoitukset, johon opinnäytetyöni keskittyy, tarjoaa nuorelle väliaikaisen asuinpaikan 7-paikkaisella osastolla. Nuoren kanssa työskennellään osastolla, ja vanhempien kanssa kotona sekä Lystimäen tiloissa. Osastolla ja perheiden kanssa työskentelee kuusi ohjaajaa ja yksi vastaava ohjaaja. (Espoo 2017.) Keskityn tässä opinnäytetyössä tarkastelemaan nimenomaan kaikkien perheenjäsenten kanssa tehtävää perhetyötä, vaikka toki aiheet limittyvät myös osaston arkeen ja ohjaajien nuorten kanssa tekemään työskentelyyn.

Nuoren ikä ja perheen tilanne vaikuttavat työskentelyn tavoitteiden asetteluun. Nuorimpien kohdalla kotiin paluu on tähtäimessä, mutta täysi-ikää lähestyvien nuorten kohdalla myös itsenäistyminen Lystimäestä on mahdollista. 17-vuotiailla Lystimäen asiakasnuorilla on mahdollisuus päästä harjoittelemaan itsenäisen asumisen taitoja pihapiirin harjoitteluasuntoihin (Espoo 2017). Jos nuori asuu lyhytkestoisesti harjoitteluasunnossa, voi hän pysyä avohuollon sijoituksen palvelun piirissä. Jos taas asumisharjoittelun kesto on pidempi, siirretään asiakkuus usein tehostetun perhetyön tiimille, jossa työskentelee myös asumisharjoittelun ohjaaja. Lystimäessä on opinnäytetyön tekoaikana pyritty tiivistämään entisestään avohuollon sijoitusten ja tehostetun perhetyön yhteistyötä, jotta siirtymät palvelusta toiseen olisivat sujuvia ja asiakkaat saisivat juuri tarpeeseensa sopivaa palvelua.

Avohuollon sijoitukseen tulevan nuoren perhe on usein saanut jo muita lastensuojelun palveluita. Prosessi, jonka kautta asiakkaat tulevat Lystimäkeen, noudattaa yleensä samaa kaavaa. Sosiaalityöntekijä tekee lähetteen avohuollon sijoituksesta, jonka jälkeen Espoon lastensuojelun Tukipalveluiden asiakasohjaustyöryhmän (TASO) kokouksessa suositellaan palveluntuottajaa. Tieto asiakkaasta tulee Lystimäkeen, ja vastaava ohjaaja on yhteydessä sosiaalityöntekijään sekä perheeseen sopiakseen tutustumiskäynnin. Tutustumisen jälkeen perhe ilmoittaa sosiaalityöntekijälle päätöksestään, ja muuttopäivä voidaan sopia. Muuton yhteydessä vanhempien ja nuoren kanssa kirjoitetaan yhteistyösopimus ja täytetään lupa-asiakirjat. (Sijaiselle 2017.) Olen rajannut tutkimuksen koskemaan sitä aikaväliä, kun nuori muuttaa Lystimäkeen ja nuori muuttaa pois Lystimäestä. Tämä on se väli, jolloin perhetyötä tehdään, ja jonka aikainen prosessi on Lystimäen työntekijöiden vastuulla.

Työskentely Lystimäessä perustuu perhettä kannustavaan ja voimavarakeskeiseen työtoteeseen (Lystimäen lastensuojelupalvelut 2017). Koko Espoon lastensuojelupalveluissa käytössä

oleva BBIC-viitekehys on myös käytössä Lystimäessä. BBIC eli Barns behov i centrum on Ruotsissa kehitetty ja käytössä oleva malli, jonka avulla lapsen tilanteen arviointia voidaan tehdä systemaattisesti ja tarkasti (Socialstyrelsen 2015).

5.1 BBIC-viitekehys

BBIC eli Barns behov i centrum on Ruotsista Suomeen jalkautunut lastensuojelun arvioinnin viitekehys. Alun perin Iso-Britanniassa syntynyttä BBIC-viitekehystä (Liite 4) on jatkokehitetty Ruotsissa, mistä se on jalkautunut myös Suomeen. (Tranberg 2017.) Jatkokehittelyn tavoitteena Ruotsissa on ollut luoda yhtenäinen ja näyttöön perustuva tapa tehdä sosiaalityötä siten, että lapsen tarpeet ovat keskiössä. (Socialstyrelsen 2015, 1.) BBIC-mallin tarkoituksena on vahvistaa lasten osallisuutta ja vaikutusvaltaa, parantaa perheen ja viranomaisten välistä yhteistyötä, tarjota rakennetta ja systemaattisuutta työskentelyyn ja edistää laatua ja oikeusturvaa (Socialstyrelsen 2015, 8).

Käytännössä BBIC-malli on kolmio, jonka jokainen sivu kuvastaa yhtä lapsen tarpeisiin liittyvää osa-aluetta. Lapsen ajatellaan sijoittuvan kolmion keskelle. Osa-alueet ovat Lapsen tarpeet, Vanhempien kyky sekä Perhe ja ympäristö. Osa-alueiden alle kuuluu erilaisia lapsen elämään liittyviä asioita. Punnitsemalla jokaisen kolmion sivun asioita ja vertaamalla niiden suhteita, voidaan arvioida millä osa-alueilla lapsen tarpeet toteutuvat ja millä olisi parantamisen varaa. (Socialstyrelsen 2015, 24.)

Espoon lapsiperheiden sosiaalipalveluihin BBIC-viitekehys otettiin käyttöön osana Espoon lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa 2013-2016. Tavoitteena oli, että kaikilla toimijoilla olisi sama viitekehys käytössä ja arviointi asiakasprosessin kaikissa vaiheissa perustuisi yhteisiin kriteereihin. BBIC-viitekehys on tällä hetkellä käytössä dokumentoinnin pohjana loppuyhteenvedossa, jonka ohjaajat laativat nuoren muuttaessa Lystimäestä. Viitekehystä voidaan käyttää suorassa asiakastyössä työkaluna, ja työskentelyn taustalla ohjaavana viitekehysenä. (Tranberg 2017.) Käytin BBIC-viitekehystä yhtenä teemana tutkimushaastattelussa, sillä se on oleellinen osa Espoon lastensuojelun toimintaa ohjaavia periaatteita. BBIC-malli oli haastattelujen nähtävillä, ja kysyin sen käytöstä työskentelyn eri vaiheissa.

6 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää Lystimäen avohuollon sijoitusten ohjaajien työtä tutkimaan perhetyön prosessia ja muodostamalla sille malli. Avohuollon sijoitusten tiimin vuoden 2017 toimintasuunnitelmaan on kirjattu perhetyön kehittäminen, jossa yhtenä osa-alueena on perhetyön prosessin kuvaaminen (Lindström 2017). Tiimin toive opinnäytetyölle oli muodostaa malli, joka selkiyttää itsenäistyvän nuoren ja kotiin palaavan nuoren perhetyön prosessien eroja. Selvitin toimivan perhetyön kulkua aineiston pohjalta tutkimuskysymysten avulla:

- Minkälainen on toimiva avohuollon sijoituksen perhetyön prosessi?
 - Mitkä ovat olennaisia asioita perhetyön prosessissa, kun nuori itsenäistyy avohuollon sijoituksesta?
 - Mitkä ovat olennaisia asioita perhetyön prosessissa, kun nuori muuttaa kotiin avohuollon sijoituksesta?
 - Minkälainen malli kuvaa parhaiten perhetyön prosessia?

Päätutkimuskysymyksen kautta tarkastelin Lystimäen avohuollon sijoituksen aikaista perhetyön prosessia kokonaisuutena. Selvitin lisäksi itsenäistyvän nuoren ja kotiin palaavan nuoren prosesseille erityisluontoisia asioita, jotta näiden kahden asiakaspolun erot ja tarpeet selkiytyisivät. Tulosten pohjalta muodostin perhetyölle mallin (liite 1, 2, 3). Mallissa on kuvattu prosessin kolme eri vaihetta, ja eritelty jokaisen vaiheen kohdalla kahden asiakaspolun erityispiirteitä. Mallin on tarkoitus tukea systemaattista ja johdonmukaista työtappaa ohjaajien tekemässä perhetyössä. Mallin ei ole tarkoitus olla kiveen hakattu ohjekirja, vaan jäsenitys työskentelyn etenemiselle.

Prosessin mallintamisella saadaan tutkitusti erilaisia hyötyjä. Luukkonen, Mykkänen, Itälä, Savolainen ja Tamminen (2012, 21) määrittelevät mallin seuraavasti: ”Malli on yksinkertaistettu esitys jostakin todellisen maailman ilmiöstä; mallissa kuvataan vain osa ilmiön piirteistä, piilottaen muut, ja näin selvennetään ymmärrystä mallinnettavasta kohteesta.” Mallin avulla voidaan lisätä ymmärrystä kohteena olevasta aiheesta ja se voi helpottaa kehityskohteiden löytämistä. Toimintaa voidaan yhtenäistää organisaation sisällä tai laajemmalla alueella, ja myös sen seuranta voi helpottua. (Luukkonen, Mykkänen, Itälä, Savolainen & Tamminen 2012, 21.)

Sen lisäksi, että perhetyön malli toimii ohjaajille tukena prosessin edetessä, voi sitä hyödyntää myös suorassa asiakastyössä. Perhetyön vaikutuksia arvioidaan jatkuvasti, ja toiminnan on oltava suunnitelmallista. Siksi perhetyön prosessin tulisi olla avoin ja selkeä kaikille, ja perheen kanssa on voitava keskustella työskentelyn vaiheista. Moniammatillisuutta ja oikeiden palvelujen löytymistä edistää se, että perhetyön prosessi on selkeä myös mahdollisille yhteistyökumppaneille. (Järvinen yms. 2010, 102.) Perhetyön prosessimalli voi toimia välineenä, kun työskentelyn vaiheita ja kokonaisuutta selvitetään asiakkaille. Ihanteellisesti mallia voidaan hyödyntää myös työskentelyn arvioinnissa ja etenemisessä.

Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkielma. Selvitin haastattelujen ja kirjallisuuden avulla vastauksia tutkimuskysymyksiin, ja tulokset on esitelty omassa luvussaan. Tulosten pohjalta muodostin kolmeen prosessin osaan jakautuvan perhetyön mallin (liite 1,2,3). Laadulliselle

tutkimukselle on tyypillistä, että tutkimusongelma ja tutkimussuunnitelma saattavat tarkentua tai muuttua tutkimuksen edetessä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 125-126). Näin kävi myös tämän opinnäytetyön kohdalla. Alkuperäisten tutkimuskysymysten lähtökohtana oli, että perhetyön prosessin alkaessa asiakkaat voidaan jo jaotella itsenäistyviin ja kotiin palaaviin nuoriin. Tähän ajatukseen pohjautui myös haastattelun runko, jossa käsitellään erikseen itsenäistyvän ja kotiin palaavan nuoren prosesseja. Tämä oletus osoittautui vääräksi, jonka johdosta päädyin muuttamaan tutkimuskysymykset nykyiseen muotoonsa.

7 Tutkimuksen toteuttaminen

Opinnäytetyöprosessi lähti liikkeelle maaliskuussa 2017 aiheen ideoinnilla ja keskustelulla toimeksiantajan kanssa, jonka jälkeen tein opinnäytetyösuunnitelman. Se valmistui huhtikuussa, ja pystyin sen pohjalta hakemaan tutkimusluvan Espoon kaupungilta (liite 4). Pidin haastattelut ja litteroin aineiston toukokuussa. Aineiston analysointi ja tulosten esittäminen valmistuivat elokuun loppuun mennessä, jonka jälkeen jäsentelin työtä uudestaan ja kirjoitin johtopäätökset ja pohdinnan. Tulosten pohjalta muodostin perhetyön prosessimallin. Keskustelin prosessimallista työelämätahon kanssa ennen kuin tein lopullisen version. Opinnäytetyöprosessi ajoittui kokonaisuudessaan ajalle maaliskuusta lokakuuhun 2017. Esittelen opinnäytetyön tuloksia ja perhetyön prosessimallia Lystimäen henkilökunnalle loppuvuodesta, sillä aikataulusyistä henkilökunta ei ole koolla aikaisemmin. Opinnäytetyön esittely ei kuulu enää opinnäytetyön prosessiin, eikä sitä ole siksi kuvattu raportissa.

7.1 Tutkimusmenetelmät

Valitsin opinnäytetyön tiedonkeruumenetelmäksi teemahaastattelun, jonka toteutin parihaastatteluina. Ensimmäinen ajatukseni oli toteuttaa ryhmähaastattelu tai workshop, jossa ohjaajat olisivat päässeet yhdessä pohtimaan ja kehittämään työtään. Ohjaajien kolmivuorotyöaika ei kuitenkaan antanut mahdollisuutta tähän. Siksi päädyin parihaastatteluun, joka on Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2010) mukaan ryhmähaastattelun alamuoto. Ryhmähaastattelulla saadaan kerättyä tietoa tehokkaasti, ja haastateltavat voivat auttaa toisiaan muistamaan ja ideoimaan aiheita. Toisaalta ryhmässä henkilökemiat voivat vaikuttaa keskusteluun, eikä jokaisen ääni välttämättä tule kuuluviin. (Hirsjärvi ym. 2010, 210-211.)

Teemahaastattelussa aihepiirit on määritelty etukäteen, mutta kysymyksiä ei tarvitse esittää tarkassa järjestyksessä tai muodossa. Teemahaastattelua käytetään usein menetelmänä silloin, kun halutaan saada käsitys ja ymmärrys ilmiöstä, jossa on mukana ihminen ja hänen toimintansa. Teemahaastattelulle on tyypillistä, että aineistosta nousee esille uusia kysymyksiä ja teemoja. (Kananen 2014, 72-76.) Teemahaastattelu on laadullinen metodi, jota käyttämällä tutkittavien näkökulmat pääsevät hyvin esille (Hirsjärvi ym. 2010, 164). Haastatteluilla oli selkeä tavoite saada tietoa perhetyön prosessin eri vaiheista Lystimäessä, ja tätä varten

oli tärkeää miettiä haastattelun teemat. Aineiston kerääminen esimerkiksi kyselytutkimuksena olisi ollut myös mahdollista ja antanut varmasti yhtenäisemmän aineiston. Mielestäni oli kuitenkin tärkeää, että aihetta käsiteltäisiin pintaa syvemältä ja myös uusille ideoille ja oivalluksille olisi tilaa. Tähän tarkoitukseen teemahaastattelu sopi hyvin, sillä siinä aineisto rakentuu vuorovaikutuksessa haastateltavan ja haastattelijan välillä annettujen teemojen ympärille. Parihaastatteluissa vuorovaikutuksessa olivat kaksi haastateltavaa ja haastattelija, minkä uskon rikastaneen aineistoa. Mielestäni oli myös tärkeää, että haastateltavat pääsivät yhdessä pohtimaan työhönsä liittyviä asioita, ja olemaan näin aktiivisesti mukana perhetyön prosessin kehittämisessä. Uskon, että parihaastatteluissa ohjaajat saivat sekä tukea toisiltaan, että rohkenivat tuoda ilmi omia ajatuksiaan.

Tein haastatteluille kaksi kysymysrunkoa. Toinen liittyi itsenäistyvän nuoren perhetyön prosessiin (liite 5) ja toinen kotiin palaavan nuoren perhetyön prosessiin (liite 6). Muodostin kysymykset osittain perhetyön prosessia käsittelevän teorian pohjalta niin, että poimin prosessin jokaisen vaiheen alle siihen tyypillisesti kuuluvia asioita. Kysymysten valitsemiseen vaikutti varmasti myös oma kokemukseni perhetyöstä Lystimäessä. Tiesin esimerkiksi joistakin prosessin vaiheista etukäteen, ja osasin siksi kysyä tarkkaan tietyistä aiheista, kuten jälkihuollosta tai yhteistyöstä tehostetun perhetyön kanssa.

Laadullisessa tutkimuksessa kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti (Hirsjärvi ym. 2010, 164). Opinnäytetyön kohdejoukko valikoitui suoraan työelämätahon perusteella, sillä tutkimuksen tarkoitus oli kehittää yksittäisen tiimin työtä. Haastattelin pareittain avohuollon sijoitusten osaston kaikkia kuutta ohjaajaa, sekä yhtenä parina osaston vastaavaa ohjaajaa ja Lystimäen palveluesimiestä. Pyysin myös heitä vastaamaan kysymyksiin ohjaajan työn näkökulmasta, jättäen taka-alalle esimiesnäkökulman. Toteutin haastattelut Lystimäen tiloissa. Haastatteluja oli yhteensä neljä, ja jokaisen kesto oli noin tunnin. Ennen varsinaisia haastatteluja tein testihaastattelun, jonka perusteella muutin hieman materiaalia, joka minulla oli mukana haastattelussa. Jokainen haastattelu oli kaksiosainen. Ensimmäisessä osiossa keskusteltiin itsenäistyvän nuoren perhetyön prosessista ja toisessa kotiin palaavan nuoren perhetyön prosessista. Kummassakin osiossa pohdittiin perhetyön aloitusvaihetta, työskentelyvaihetta ja päätösvaihetta. Haastateltavat saivat nähdäkseen aikajanan, jossa oli lueteltuna vaiheet sekä lisätty ranskalaisin viivoin teemoja (liite 7). Yksi haastattelun teemoista oli BBIC-viitekehys, jonka vuoksi myös BBIC-kolmio (liite 4) oli nähtävillä haastatteluissa. Nauhoitin haastattelut ja tein niiden aikana muistiinpanoja.

Ohjaajat saivat alustavan tiedon haastatteluista esimieheltään ja lisäksi lähetin noin viikkoa ennen haastatteluja sähköpostilla heille ennakkotiedot tilanteesta (liite 9). Haastattelutilanteen alussa jokainen haastateltava sai vielä tutustua tutkimuksen luonteeseen ja täytti suostumuksen tutkimushaastatteluun (liite 10).

7.2 Aineiston käsittely

Litteroin kaikki haastattelut tekstimuotoon. Litteroinnin tarkkuuteen vaikuttavat tutkimuskysymys ja analyysitapa. Sisällönanalyysiä varten haastattelut litteroidaan usein sanatarkasti, mutta niin, että esimerkiksi äännähdyksiä tai taukoja ei erikseen merkitä. (Ruusuvuori & Nikander 2017, 427-430.) Tutkin opinnäytetyössäni haastattelujen asiasisältöä, en esimerkiksi haastateltavien keskinäistä vuorovaikutusta tai puhetyyliä. Siksi litteroin haastattelut mahdollisimman sanatarkasti, mutta jätin merkitsemättä kaiken muun äänen tai toiminnan haastattelutilanteessa. Käytin jokaisesta haastateltavasta nimeä ”Ohjaaja” ja erotin heidät toisistaan numeroin 1-6. Näin joukosta ei erotu mitkä vastauksista kuuluvat vastaavalle ohjaajalle tai palveluesimiehelle. En kokenut tärkeäksi mainita muita tietoja, kuten ikää tai sukupuolta haastateltavista.

Tein muistiinpanoja aineistosta jo litterointivaiheessa. Jaoin litteroidun haastatteluaineiston ensin kahteen osaan sillä perusteella, puhuttiinko itsenäistyvästä nuoresta vai kotiin palaavasta nuoresta. Nämä kaksi aihealuetta jaon vielä kolmeen osaan prosessin vaiheen mukaan, jonka jälkeen aineisto oli kuudessa osassa. Tässä auttoi se, että olin rakentanut myös haastattelukysymykset kolmeen osaan ja keskustelu noudatti pääpiirteittäin tätä järjestystä. Osa aineistosta sopi useampaan luokkaan, ja toisaalta keskusteluissa oli esillä aiheita, jotka eivät sopineet mihinkään luokkaan. Tein analysointivaiheessa myös aineiston rajaamista jättäen pois sellaisia keskustelun osia, jotka eivät liittyneet lainkaan perhetyön prosessiin. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen muodostin tuloksia sillä perusteella, mitkä aiheet toistuivat sekä itsenäistyvän nuoren, että kotiin palaavan nuoren kohdalla.

Seuraavaksi aloin etsiä aineistosta yhteisiä tekijöitä, joiden perusteella voisin jakaa kuusi osiota vielä pienempiin, perhetyön prosessin osiin. Tässä käytin hyödykseni haastattelukysymyksiä. Aineistosta nousi myös sellaisia aiheita esiin, joita en ollut suoraan kysynyt. Kävin jokaisen haastattelun vaihe vaiheelta läpi, ja merkkasin erilliseen tiedostoon kunkin luokan kohdalle, montako kertaa siitä keskusteltiin. Vaikka en hakenut määrällistä tulosta, antoi tämä suuntaa siitä, mitkä aiheet esiintyivät haastateltavien puheessa useimmiten, ja siten kenties koettiin erityisen tärkeinä. Luokkien valitsemiseen vaikutti varmasti oma näkemykseni perhetyön prosessista, ja joku toinen tutkija olisi saattanut löytää erilaisia luokkia aineistosta.

Kirjoitin aineistosta nousseet tulokset kerronnallisesti auki, ja lisäsin haastatteluista poimintoja havainnollistamaan käytyä keskustelua. Muodostin perhetyön mallin tulosten perusteella, ja mallissa eritellyt asiat noudattavat luokkia, jotka muodostin aineistosta.

7.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen tuloksia on vaikea mitata tai arvioida, sillä esimerkiksi haastatteluiden vastaukset ovat ainutlaatuisia ja voivat kertoa aiheesta useista eri näkökulmista. Tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä voidaan kuitenkin arvioida sen perusteella, miten tarkasti tutkimuksen toteutus ja kulku on kuvattu ja tulosten muodostaminen perusteltu. Päätelmiä on hyvä perustella esimerkiksi otteilla haastatteluista. Myös tutkijan itsearviointi on tärkeä osa luotettavuuden arviointia. (Hirsjärvi yms. 2010, 231-233.) Pysin tutkimuksen toteutus -luvussa kertomaan mahdollisimman tarkkaan tutkimuksen eri vaiheista, ja myös perustelemaan valintojani esimerkiksi aineiston luokittelussa. Tuloksia käsittelevässä luvussa 8 käytän lainauksia havainnollistamaan tutkimusaineistoa.

Laadullisessa tutkimuksessa syntyy usein monenlaista tietoa, ja vaikka kohdetta tarkastellaan kokonaisvaltaisesti, ohjaa tutkijan kiinnostuksen kohde sitä, mihin asioihin huomio kiinnittyy. Täysin objektiivinen lähestymistapa ei ole mahdollinen, sillä tutkijan jo olemassa oleva tieto ja arvomaailma vaikuttavat asioiden ja ilmiöiden ymmärtämiseen ja tulkitsemiseen. (Hirsjärvi yms. 2010, 161.) Tutkimuksen joihinkin vaiheisiin vaikutti varmasti oma kokemukseni Lystimäen työntekijänä. Käytin haastattelurungon muodostamisessa ja haastatteluissa teorian tiedon lisäksi omaa tuntemustani avoimuuden sijoituksen vaiheista. Jälkikäteen ajateltuna olisin voinut käyttää enemmän työelämätahon asiantuntemusta jo haastattelurunkoa tehdessäni. Lähtöajatukseni kahdesta heti alussa toisistaan eroavasta, itsenäistyvän ja kotiin palaavan nuoren perhetyön prosessista ei vastannut todellisuutta, mikä tuli haastatteluissa ilmi. Tämän seurauksena muutin tutkimuskysymyksiä ja näkökulmaa aineiston analysoimiseksi. Jos olisin muodostanut haastattelurungon uusien tutkimuskysymysten pohjalta, olisi aineisto voinut muodostua eri tavoin. Aineiston luokittelussa ja analysoinnissa rajasin aineistoa, ja toisaalta keskityin tiettyihin asioihin oman näkemykseni pohjalta, vaikka pyrin tarkastelemaan sitä ilman ennako-oletuksia. Ei ole välttämättä huono asia, että tutkija tuntee tutkimuksen kohteena olevan aiheen. Omat näkemykset aiheesta voivat vaikuttaa tutkimuksen eri vaiheissa, mutta toisaalta ne voivat syventää näkökulmia johtopäätöksiä tehdessä. Olen esittänyt omia ajatuksiani lähinnä johtopäätöksissä, ja yrittänyt erottaa ne selkeästi haastatteluaineistosta sekä teorian tiedosta.

Tutkimuksenteossa tulisi noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Eettisten vaatimusten täyttäminen edellyttää muun muassa huolellista aineiston tallentamista, esittämistä ja arviointia. Raportoinnin ja menetelmien selostuksen tulee olla mahdollisimman tarkkaa. Kun tutkimuksen kohteena tai tiedonlähteenä ovat ihmiset, tulee heidän ihmisarvoaan ja itsemääräämisoikeuttaan kunnioittaa niin tutkimukseen pyytämässä, tutkimuksen edessä sekä tulosten julkaisemisessa. (Hirsjärvi yms. 2010, 23-25.) Pysin noudattamaan näitä käytänteitä, muun muassa tiedottamalla tutkimuksesta ajoissa, hakemalla tutkimusluvan Espoon kaupungilta, pyytämällä haastateltavilta suostumukset ja käsittelemällä tutkimusaineistoa luottamuksellisesti.

Pyrin esittämään tulokset ilman tunnistettavia tekijöitä. Raportoinnissa tavoittelin huolellisuutta ja selkeää erottelua lähdekirjallisuuden ja oman pohdinnan välillä.

8 Haastatteluaineistosta nousseet tulokset

Tulokset on jaoteltu tutkimuskysymysten perusteella. Jokaisen tutkimuskysymyksen kohdalla on käsitelty tuloksia perhetyön prosessin vaiheiden, eli työskentelyn aloituksen, työskentelyvaiheen ja työskentelyn päättämisen osalta. Vaikka keskityin tarkastelemaan perhetyötä, otin tuloksiin mukaan myös nuoren kanssa tehtävään työskentelyyn liittyvät huomiot, sillä niitä tuli vastauksissa paljon esille. Kaikki tässä luvussa esitellyt tulokset on muodostettu tutkimusaineiston pohjalta.

8.1 Minkälainen on toimiva avohuollon sijoituksen perhetyön prosessi?

Aineiston perusteella avohuollon sijoituksen perhetyön prosessi sisältää paljon samoja elementtejä, oli työskentelyn tavoitteena sitten nuoren itsenäistyminen tai kotiin muutto. Esitelen tässä luvussa vaihe kerrallaan niitä aiheita, jotka haastateltavien mielestä tekevät hyvän perhetyön prosessin.

8.1.1 Työskentelyn aloitus

Tutkimusaineiston perusteella työskentelyn alkuvaihe on nuoren iästä ja tavoitteista riippumatta hyvin samankaltainen. Lystimäkeen muuttoon liittyvistä asioista aineistosta nousivat esiin perustietolomake sekä yhteistyösopimus, jotka perheet täyttävät muuton yhteydessä. Perustietolomake nähtiin yhtenä keinona kartoittaa perheen verkostoja, ja yhteistyösopimus puolestaan toimii keinona sitouttaa ja motivoida asiakkaita työskentelyyn.

Tarkemmin perheen tilanteeseen pureudutaan ensimmäisessä perhetapaamisessa, jossa myös aletaan tutustua paremmin. Perheen toiveita ja odotuksia kartoitetaan, ja tilanteesta pyritään saamaan kokonaiskuva. Heti työskentelyn alussa olisi olennaista löytää yhteinen suunta, jota kohti voidaan erimielisyyksistä huolimatta pyrkiä. Tilanteen hyväksyminen ja työskentelyyn sitoutuminen ovat onnistumisen edellytyksiä.

Ohjaaja 1: ”Mutta jotenki mun mielestä siihen alkuun ja tutustumisessa olis tärkeätä, että ku mieltii niitä perheenjäseniä, kun yleensä joku konflikti on siellä, ja joku haastava tilanne. Et tärkeintä ei oo et kaikki olis kaikista asioista yhtä mieltä, että kaikki olis samaa mieltä asioista, vaan että kaikilla olis niinku hyväksyny ja olis semmonen ymmärrys, että miksi tässä ollaan, ja että tavaltaan lähtä sitä kautta tätä työtä tekemään.”

Yhteisymmärryksen löytymiseksi avoin keskustelu on tärkeää. Perheen toiveiden lisäksi haastateltavat pitivät tärkeänä kertoa siitä, mitä avohuollon sijoitus perheeltä edellyttää. Haasteiden ratkaiseminen vaatii muutostyöskentelyä kaikilta, ei vain Lystimäkeen muuttavalta nuorelta. Nuoren kehitykseen liittyy tiettyjä tehtäviä, mutta myös vanhemmilla on kehitystehtäviä ja opittavaa murrosikäisen lapsensa kanssa. Perheen kanssa on hyvä puhua myös työskentelyn realiteeteista ja haasteista, sekä mahdollisista lieveilmiöistä, joita laitoksessa asuminen voi aiheuttaa. Vanhempien odotukset voivat olla kovat, ja ohjaajien olisi hyvä avoimesti puhua ja konkretisoida sitä, että joskus nuori saattaa oppia huonoja tapoja laitoksessa olon aikana. Joskus tilanne ei myöskään välttämättä korjaannu avohuollon sijoituksen keinoin.

Konkreettisesta perhetyöskentelystä, kuten tapaamisten ajasta ja paikasta, kokoonpanosta tapaamisissa ja yhteydenpidosta sovitaan perhekohtaisesti. Haastateltavat pitivät tätä räätilöityä palvelua tärkeänä. Jokaisella osapuolella on oma roolinsa ja tehtävänsä prosessissa; niin työntekijöillä, nuorella, kuin tämän vanhemmillakin. Haastateltavien mielipiteet erosivat hieman siinä, kuinka suuressa määrin perheen on annettava itse päättää työskentelystä ja kuinka paljon taas on ammattilaisten vastuulla motivoida ja sitouttaa tapaamisiin. Osa haastateltavista korosti perheen toiveiden kunnioittamista tapaamisten ja yhteydenpidon tiheydessä ja tavassa.

Ohjaaja 8: ”- ...ainaki mä oon ajatellu sen niin, että siinä pitää vähän niinku kunnioittaa sen perheen omaa näkemystä, ja niinku semmosta tarvetta. Että vaikka ne sitoutuu tänne tullessaan perhetyöhön, nii mul on sit kuitenkin ollu, nytki on semmonen perhe nuorella, et ne ei niinku halua sen kummempaa, tii viimpää perhetyötä. Heidän mielestä puhelinsoitot riittää, ja harvakseltaan joku tapaaminen. - ”

Jotkut haastateltavista pitivät tiukempaa asiakkaiden motivointia ja sitouttamista edellytyksenä sille, että muutoksia voi tapahtua.

Ohjaaja 6: ”No ehkä vähän vielä tohon alotukseen, molemmis keisseissä pitäis muistaa vähän se, kartottaa et kuinka motivoitunu se perhe on tapaamisiin. Et mä aattelen, et jonkinlaista sellasta tapaamisten frekvenssii me tarvittais sillä lailla, että myös me oltais vähän sanottamassa et ”näin usein me halutaan teitä tavata”.”

Ensimmäinen perhetapaaminen sujuu useimmiten vapaan keskustelun merkeissä. Jotkut haastateltavista olivat käyttäneet tilanteen kartoittamiseksi BBIC-viitekehystä, jonka avulla lapsen hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä voi tarkastella osa-alueittain. Mallin käytöstä mainittiin, että sen voi pitää perhetapaamisella mukana ja keskustella siitä asiakkaiden kanssa, tai sitten

ohjaaja voi pitää sitä työkaluna itsellään, ja miettiä tapaamista ennen tai jälkeen perheen tilannetta sen pohjalta. Nekin haastateltavat, jotka eivät olleet käyttäneet mallia konkreettisesti, kertoivat pitävänsä sitä käyttökelpoisena työkaluna. Perhetapaamisessa keskustellaan myös avohuollon sijoituksen tavoitteista, joiden tulisi olla konkreettisia ja tarpeeksi pieniä, jotta ne olisi mahdollista saavuttaa.

Perheeseen tutustutaan myös kartoittamalla perheen ja erityisesti nuoren omais- ja viranomaisverkostoa. Ensimmäisellä vastuuhjaaja-tapaamisella osalla ohjaajista on ollut käytäntönä piirtää nuoren kanssa verkostokartta tämän lähipiiristä. Haastatteluissa ideoitiin verkostokartan laajentamista koskemaan myös viranomaisverkostoa. Joskus vanhemmat osaavat kertoa paremmin nuoren verkostoista kuin nuori itse, ja huoltajina heillä on myös päätäntävalta siihen, keihin ohjaajat saavat olla yhteydessä. Esimerkiksi koulujen tunnusten hankkiminen ohjaajille on vanhempien päätettävissä.

Mahdollisimman pian nuoren muutettua Lystimäkeen pidetään alkuneuvottelu, johon osallistuu perheen ja Lystimäen ohjaajan lisäksi ainakin lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Alkuneuvottelu voi olla tilanteesta riippuen ennen tai jälkeen ensimmäisen perhetapaamisen, ja siellä kirjataan ylös viralliset tavoitteet työskentelylle. Tavoitteet kirjataan myös asiakkaan määrämuotoiseen hoito- ja kasvatussuunnitelmaan, jota voidaan tarvittaessa päivittää myöhemmin. Sosiaalityöntekijä päättää avohuollon sijoituksen kestosta, joka on lähtökohtaisesti kolme kuukautta. Läheskään aina työskentelyn alussa ei ole selvää, muuttaako nuori Lystimäestä itsenäiseen asumiseen vai takaisin kotiin. Erityisesti 16-17-vuotiailla nuorilla tavoitteet ja työskentelyn suunta voivat muuttua matkan varrella, kun tilanne lähtee purkautumaan tai asetettut tavoitteet huomataan epärealistisiksi.

Ohjaaja 1: ”Nii ei se (itsenäistyminen) yleensä välttämättä ole edes niin että olis nuoren päällimmäinen mieli. Joillekin se voi olla, ja joka johtuu tavallaan siitä et se on etukäteen tavallaan jo käyty, että se tulee meille tavallaan sillä lähetteellä et se itsenäistyy sitten. Mut joillakin tavallaan on, et prosessin jossain alkupuolella huomataan et se perhetyö ehkä kestää sen verran kauan, et sen nuoren on ehkä fiksumpi sitte itsenäistyä.”

Sosiaalityöntekijä voi esittää oman näkemyksensä siitä, millainen työskentely olisi perheelle parhaaksi. Osa haastateltavista toi esille haasteen tilanteessa, jossa sosiaalityöntekijän toiveet työskentelylle eivät vastaa perheen tai Lystimäen ohjaajien näkemystä. Joskus perhetöön aloittaminen heti ei ole realistista. Useassa haastattelussa mainittiin, että nuoren muuttaessa Lystimäkeen tilanne kotona saattaa olla niin kärjistynyt, että perheenjäsenet tarvitsevat etäisyyttä, ennen kuin pystyvät edes istumaan saman pöydän ääreen. Näissä tilanteissa

ohjaajalla tulisi olla ammatillista vahvuutta kertoa tauon tarpeesta ja ehdottaa rauhallisempaa aloitusta sosiaalityöntekijälle.

Yleisesti ottaen haastateltavat pitivät tärkeänä tilanteen arvioimista realistisesti heti alkuneuvottelussa. Haastateltavat toivat esille sen, että avohuollon sijoituksen kesto määrittelee paljon heidän työtään ja vaikuttaa myös siihen, miten tavoitteet on mahdollista saavuttaa. Siksi heti alussa olisi hyvä arvioida jatketaanko sijoitusta mahdollisesti ensimmäisen kolmen kuukauden jälkeen, jos perheen tilanne on vaikea. Vastaavasti jos nuoren on tarkoitus siirtyä osastolta harjoitteluasuntoon ja itsenäistyä sitä kautta, olisi myös näille siirtymille hyvä sopia jo alustava aikataulu.

8.1.2 Työskentelyvaihe

Jokaisen nuoren ja perheen kohdalla työskentely on erilaista ja lähtee asiakkaiden tarpeista. Aina perhetyötä ei määrittele juuri se, onko nuori itsenäistymässä vai palaamassa kotiin. Myös moni muu asia vaikuttaa tehtävään perhetyöhön, mutta toki joitakin teemoja on tarpeen käydä itsenäistyvän nuoren kanssa, ja toisin päin. Työskentelyn aikana ohjaajat tekevät eri tavoin arviointia nuoren ja perheen tilanteesta. Välineuvottelut ovat haastateltavien mukaan etappeja, jolloin tavoitteiden toteutumista ja tilanteen edistymistä arvioidaan porukalla. Tällöin kerätään myös asiakaspalautetta, jonka avulla arvioidaan työskentelyn sujumista. Neuvottelujen väli on kokemusten mukaan yleensä noin 1,5 kuukautta.

Tärkeää arviointia tehdään myös arjessa, ilman virallisia lomakkeita tai kokouksia. Ohjaajat jakavat työyhteisössä näkemyksiään asiakkaiden tilanteista, ja pohtivat perhetapaamisissa yhdessä asiakkaiden kanssa kehityksen suuntaa. Nuorta on myös hyvä herätellä pohtimaan omaa tilannettaan. Yhtenä tapana haastatteluissa mainittiin, että jokaisen perhetapaamisen lopuksi voi kysyä tunteeo perhe asioiden olevan menossa oikeaan suuntaan, ja haluavatko he antaa palautetta työskentelystä. Jatkuva arviointi mahdollistaa myös ongelmien tunnistamisen ajoissa, ja suunnitelmien muuttamisen tarpeen tullen.

Ohjaaja 3: ” - ...toki nyt onhan se tietynlaista arviointia nuoren kanssa, sitä läpikäyntiä et kyl nyt semmost on paljo, et pyydetään nuori jutteleen et ”hei oon nyt huolissan tästä ja tästä asiasta, et must näyttäytyy et sul ei oikeen nää suju”. Nii ehkä semmonen on tavallaan sen oman arvion jakamista sen nuoren kanssa.”

Jos suunnitelmiin tarvitsee tehdä muutoksia, on tärkeää että muutoksista keskustellaan ja sovitaan yhdessä, ja ne kirjataan myös konkreettisesti ylös. Systemaattinen tiedottaminen sosiaalityöntekijälle tilanteen muutoksista, joskus jopa palaverin järjestäminen aiheesta, takaa sen, että kaikki ovat ajan tasalla tilanteesta.

Jotkut haastateltavat painottivat ohjaajan roolia prosessin eteenpäin viejänä. Jos ohjaajat huomaavat työskentelyn aikana tavoitteiden tai työskentelyn kaipaavan muutosta, olisi asiaa vietävä rohkeasti eteenpäin ja käyttää sitä asiantuntemusta, joka ohjaajille nuorten arjesta kertyy. Tärkeintä olisi, ettei hankalassa tilanteessa jäädä toimeettomaksi, vaan mietitään ratkaisuvaihtoehtoja.

Asiakkaiden sitouttaminen ja motivoiminen työskentelyyn alkavat heti perhetyön alussa, ja jatkuvat läpi prosessin. Haastatteluissa vertailtiin eri perheiden vanhempien halukkuutta tai valmiutta osallistua perhetyöhön. Ajatuksia herätti se, kuinka vähemmän aktiivisiin vanhempiin olisi parasta suhtautua - jättää yhteydenpito vähemmälle, vai päinvastoin keksiä uusia lähestymistapoja yhteydenpitoon. Eräs haastateltava huomioi, että työskentelyn selkiyttäminen perheelle on helpompaa, jos ohjaajalla on itsellään perhetyön prosessi selkeänä mielessä. Osa haastateltavista kaipasi selkeämpää systeemiä siihen, miten usein ja millä lailla vanhempiin ollaan yhteydessä. Säännöllinen, etukäteen sovittu tapa pitää yhteyttä takaisi ohjaajille mahdollisuuden tutustua vanhempiin ja saada tietoa kotioloista. Tämä tieto tukisi myös nuoren kanssa käytäviä keskusteluja.

Perhetyössä teini-ikäisten kohdalla tietyt teemat toistuvat ja ovat yleisiä. Oli edessä sitten muutto kotiin tai itsenäiseen asumiseen, on työskentelyn alla usein perheenjäsenten väliset ristiriidat ja tilanteen rauhoittaminen. Osan haastateltavien mielestä itsenäistyvän nuoren kanssa perhesuhteet eivät niin paljon korostu, toiset taas painottivat niiden tärkeyttä molemmissa tapauksissa. Niin itsenäistyvien kuin kotiin palaavien nuorten kanssa käsitellään paljon koulunkäyntiin liittyviä asioita, ja haasteet koulunkäynnissä ovatkin usein yhtenä tulossyynä lastensuojelun piiriin.

Käytettävistä menetelmistä ja työskentelytavoista tärkeimmäksi työskentelyn välineeksi nostettiin keskustelu. Perhetyötä voi tehdä monin eri tavoin, ja haastateltavat pitivät tärkeänä työskentelyn sovittamista aina kunkin asiakasperheen tarpeisiin. Osa haastateltavista käyttää BBIC-mallia tapaamisten taustalla ajatuksena ja tukena. Perhetapaamisten lisäksi laajemmat verkostopalaverit ovat yksi tapa vaihtaa tietoa. Kuitenkin kokemus osoittaa, että erityisesti nuorten kanssa rennon yhdessäolon ohessa keskustelu on helpompaa, kuin virallisissa tilanteissa. Myös perhetapaamisia voidaan pitää muualla kuin Lystimäessä. Kotiin palaavilla nuorilla koti on usein luonteva paikka, mutta mikään ei estä tapaamasta asiakkaita esimerkiksi kahvilassa. Perhesuhteiden edistämiseksi haastateltavat kannustavat myös perheitä viettämään yhdessä aikaa jonkin mukavan tekemisen parissa.

Perhetyöhön monimuotoisuutta tuo myös mahdollisuus vaihdella osallistujia. Joskus on tarpeen tavata vain aikuisten kesken, joskus nuori ja hänen sisaruksensakin voivat olla mukana. Vanhempiakin voidaan tavata erikseen. Vanhempien tapaaminen välillä ilman nuorta voi olla

tärkeää, jotta he saavat vapaasti kertoa tuntemuksistaan. Perhetapaamisilla mukana voi olla myös työntekijöitä, jotka jatkavat perheen kanssa myöhemmin, kuten itsenäistyvällä nuorella asumisharjoittelun ohjaaja. Erilaisilla tapaamisilla voidaan esimerkiksi vahvistaa jonkun perheenjäsenen roolia nuoren elämässä.

Ohjaaja 6: ”Et vanhempia tavataan, et ne voi niinku menettää kasvonsa menettämättä sitä auktoriteettia nuortansa kohtaan. Mä ajattelen jotenki näin.”

Työskentelyvaiheessa ollaan erilaisten verkostojen kanssa tekemisissä. Nuoren omaisverkosto selvitetään, mutta ohjaajilla on rajalliset mahdollisuudet olla yhteydessä muihin kuin huoltajiin. Yhteydenpito perheen ulkopuolisiin läheisiin riippuu asiakkaan tahdosta, ja ohjaajilla on toki vaitiolovelvollisuus. Kaikki perheenjäsenet pitäisi ottaa huomioon tasavertaisesti, huolimatta siitä, että esimerkiksi toinen vanhemmista on aktiivisemmin yhteydessä Lystimäkeen.

Yhteistyö eri viranomaisten välillä on myös tärkeää, ja haastateltavat kaipasivat siihen parannusta. Ohjaajat ovat yhteydessä eri viranomaisiin, mutta he myös tukevat nuorta pitämään yhteyttä omiin viranomaistahoihinsa tai esimerkiksi hoitotahoihinsa. Koulut ja psykiatriset kontaktit ovat yleisiä esimerkkejä yhteistyötahoista. Haastateltavat kertoivat erilaisista käytännöistä esimerkiksi psykiatristen hoitotahojen kanssa. Joskus hoitokontakti on täysin nuoren oma asia ja toisaalta paikka, jossa nuori voi puhua asioistaan rauhassa. Joskus hoitotahot osallistuvat kuitenkin omastakin toiveestaan esimerkiksi verkostopalaveriin, joissa viranomaiset voivat sitten jakaa tietoa. Tietoa jaetaan myös mahdollisen vanhan ja uuden lastensuojelulaitoksen kesken nuoren muuttaessa Lystimäkeen tai talosta muualle. Usein avoimuuden sijoituksen aikana huomataan tarve uudelle hoitokontaktille. Ohjaajat tukevat nuorta saamaan kontaktin alulle ja ylläpitämään sitä muun muassa muistuttamalla tapaamisajoista ja kyyditsemällä nuorta. Joskus perheessä tehdään perhetyötä myös jonkin toisen tahon kuin Lystimäen toimesta.

Viranomaisista sosiaalityöntekijä on suuressa roolissa, ja tähän yhteistyöhön haastateltavat toivoivatkin vielä parannusta. Haastattelujen perusteella yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa painottuu neuvotteluihin, joista välineuvottelu on työskentelyvaiheessa pidettävä arviointipalaveri. Sosiaalityöntekijän pitäminen ajan tasalla nuoren tilanteesta nostettiin ohjaajien tehtäväksi. Joskus sosiaalityöntekijän odotukset ja käytännön elämä Lystimäessä työntekijäresursseineen koetaan ristiriitaisiksi.

Viranomaisyhteistyötä voidaan tehdä myös talon sisällä. Useimmiten tehostettu perhetyö tulee mukaan kuvioihin, kun nuoren tiedetään muuttavan harjoitteluasuntoon, ja asiakkuuden suunnitellaan siirtyvän toiselle tiimille. Tehostetun perhetyön tiimin kanssa tehdään yhteis-

työtä lähinnä itsenäistyvien nuorten kohdalla. Tosin nyt kokeilussa oleva malli, jossa itsenäistyvän nuoren perheeseen tehdään kotiin tehostettua perhetyötä, voisi yhtä hyvin sopia kotiin palaavan nuoren tilanteeseen.

8.1.3 Työskentelyn päättäminen

Työskentelyn päättämiseen liittyy erityisesti tilanteen ja työskentelyn arviointia, sekä jatkon suunnittelua. Kaikille nuorille tehdään loppuyhteenveto, jossa koko avohuollon sijoituksen jaksoa arvioidaan. Erityisesti kotiin palaavan nuoren kohdalla tämä arviointi, jossa pohjana toimii BBIC-viitekehyksen osa-alueet, ollaan koettu hyödyllisenä. Loppuneuvottelussa tilannetta arvioi ohjaajien lisäksi sosiaalityöntekijä, perhe itse ja mahdollisesti muut viranomaiset. Samalla mietitään tulevaisuutta ja mahdollista jatkotuen tarvetta, josta Lystimäen ohjaajat kertovat asiantuntijan roolissa oman näkemyksensä ja suosituksensa. Päätökset tekee sosiaalityöntekijä.

Mahdolliset tukitoimet jatkossa riippuvat perheen ja nuoren tilanteesta ja tarpeista. Itsenäistyvän nuoren saama tuki liittyy usein itsenäistymisen asioihin, kun taas kotiin palaavan nuoren perheeseen voidaan jatkaa esimerkiksi kotiin tehtävää perhetyötä. Viranomaistahot ovat siis erit, mutta tärkeää on että ne ovat tiedossa kaikille osapuolille avohuollon sijoituksen päättyessä. Suunnitelmallisuus on päätösvalheessakin oleellista.

Pois muuttavalle nuorelle voidaan järjestää läksiäiset. Työskentelyn päättyessä nuorelta ja vanhemmilta pyydetään palautetta työskentelystä ja sen onnistumisesta. Palautteet voidaan kerätä lomakkeilla, mutta yhdessä haastattelussa keskusteltiin myös mallista, jossa viimeisellä perhetapaamisella jokainen perheenjäsen sai antaa vuorollaan palautetta muiden kuunnellussa. Tämä oltiin huomattu toimivaksi ja käyttökelpoiseksi malliksi, jota varten kannattaa varata erikseen aikaa.

8.2 Mitkä ovat olennaisia asioita perhetyön prosessissa, kun nuori itsenäistyy avohuollon sijoituksesta?

8.2.1 Työskentelyn aloitus

Vaikka työskentelyn aloitus on melko samanlainen asiakkaiden tavoitteista huolimatta, nousi aineistosta muutamia asioita, jotka on hyvä huomioida silloin, kun tiedetään että nuoren on tarkoitus itsenäistyä Lystimäestä. Suunnitelman tekeminen itsenäistymistä varten on tärkeää. Suurin osa itsenäistyvistä nuorista siirtyy osastolta asumisharjoitteluasuntoihin jonkin aikaa ennen 18-vuotissyntymäpäiväänsä. Haastateltavat pitivät tärkeänä, että tälle siirtymiselle annettaisiin alustava aikataulu jo työskentelyn alkuvaiheessa. Tällöin tilanne olisi selkeä asiakaille, ja toisaalta ohjaajat voisivat suunnitella työskentelyään niin, että tarvittavia itsenäistymiseen liittyviä teemoja ehdittäisiin käsitellä ennen asumisharjoitteluun siirtymistä. Osa

asumisharjoitteluun muuttavista nuorista siirtyy Lystimäen tehostetun perhetyön asiakkaiksi. Aikataulusta riippuen tehostettu perhetyö voi olla mukana jo työskentelyn alkaessa avohuollon sijoituksessa, jotta asiakkuuden siirtäminen kävisi myöhemmin jouhevasti.

Eräässä haastattelussa keskusteltiin siitä, että ohjaajille tulee työskentelyn aikana välillä yllätyksiä siinä, millaiset taidot nuorilla on itsenäistymiseen liittyen. Samassa yhteydessä pohdittiin, voisiko työskentelyn alkuvaiheessa jo kartoittaa nuoren tietoja ja taitoja jotenkin systemaattisesti.

Ohjaaja 3: ”- Et ei sit ollukaan taitoja tai kykyä johonki raha-asiajuttuihin, tai ihan siis joku kaupas käynti tai joku. Et siin mielessä se voisiki olla hyvä et niit jotenki systemaattisesti, koska must tuntuu et meil just jonku verran tulee niit ihan yllätyksenä. - ”

Haastatteluissa tuli esille, että olisi tärkeää saada koko perhe sitoutumaan työskentelyyn alusta lähtien, vaikka nuoren suunta olisikin itsenäistymiseen. Perhe on nuorelle tärkeä turva-verkko, vaikka hän muuttaisikin asumaan omilleen avohuollon sijoituksen jälkeen.

8.2.2 Työskentelyvaihe

Itsenäistyvän nuoren kohdalla työskentelyvaiheessa eniten korostuivat arjen pyörittämiseen liittyvät teemat. Haastateltavat kertoivat niitä käsiteltävän erityisesti nuoren kanssa, mutta myös vanhemmat voivat olla mukana pohtimassa itsenäistymiseen liittyviä asioita. Nuorella on usein opittavana mitä itsenäinen asuminen tarkoittaa, miten raha-asioita hoidetaan ja miten arkea pyöritetään. Faktatieto esimerkiksi sosiaalietuuksista voi olla koko perheelle tarpeen. Kaikille ei ole itsestään selvää myöskään siivoaminen, hygienia tai ruuan laitto. On tärkeää, että nuorella olisi jonkinlaista päiväohjelmaa tiedossa itsenäisen asumisen alkaessa, joten koulupaikan tai työpaikan hankintaa tuetaan vahvasti. Tähän liittyvänä taitona nuoren voi olla syytä harjoitella itsenäistä heräämistä aamuisin.

Vanhempien kanssa pohditaan, miten he voivat tukea itsenäistyvää nuorta. Jos perhesuhteissa on kitkaa, pyritään nuoren ja vanhempien välejä ratkomaan ennen kuin nuori muuttaa pois Lystimäestä. On tärkeää, että nuori saisi tunteen pärjäämisestä, ja toisaalta pystyisi hyväksymään myös epäonnistumiset. Tulevaisuuden ja tavoitteiden pohtiminen on yksi osa työskentelyä. Vanhemmat sen sijaan saattavat joutua työstämään irrottautumista nuoresta ja muodostamaan uudenlaisen suhteen aikuistuvaan lapseensa. Vaikka haastateltavat pitivät käytännön arjen taitoja tärkeinä, nousi esille myös sosiaaliset taidot ja emotionaalinen puoli, kuten omien rajojen tunnistaminen ja sosiaaliset tilanteet. On tärkeää, että nuori oppii tuntemaan

oman verkostonsa, ja oppisi myös hakemaan siitä tarvittaessa tukea itselleen sopivalla tavalla. Joskus avun pyytäminenkin voi tuntua liian haastavalta, ja ensimmäinen askel sitä kohti voi olla taito hakea tietoa itsenäisesti esimerkiksi internetistä.

Työskentelyn menetelmät ja tavat tukevat itsenäistymiseen liittyviä teemoja. Nuorta kannustetaan pikkuhiljaa vastuun ottamiseen arjen toimista lähtien. Vanhempien kanssa yhtenä työskentelyn muotona voi olla oman nuoruuden muistelu, ja tätä kautta silmien avaaminen nuoren maailmalle. Haastateltavista useimmat olivat käyttäneet itsenäistyvän nuoren roolikarttaa, jonka hyvänä puolena on se, että sen avulla pääsee käsittelemään käytännön taitojen lisäksi itsenäistymisen emotionaalista puolta. BBIC-kolmiota voi käyttää sovelletusti niin, että nuori arvioi missä asioissa pärjäisi hyvin ja missä kaipaisi tukea. Tulevaisuustyöskentelyllä nuori voi saada pidemmän tähtäimen näköaloja, ja esimerkiksi aarrekarttaa ollaan käytetty tähän tarkoitukseen.

Ohjaaja 5: ”Nii ja mistä sen löytää sen hyvän. Sellanen ruoppaaminen tavaltaan, et yrittää kaivaa vanhemmasta, vanhemmista, esille sen, et minkä ne näkee. Okei, et ei kysykään niin päin että missä sä stiplasit silloin kun sä muutit omaan kämppään, vaan että mitkä kaikki hommat meni hyvin, ja mitä teit silloin et se meni noin se homma. ”

Työskentelyn aikana tehtävä arviointi kohdistuu itsenäistyvän nuoren kohdalla enemmän arjen taitojen hallintaan, kuin kotiin palaavalla nuorella. Haastatteluissa pohdittiin, voisiko arjen taitoja arvioida nuoren kanssa säännönmukaisesti esimerkiksi vastuuhajauksen yhteydessä. Nuorta voisi myös kannustaa itsearviointiin, jota sitten ohjaajan näkemys voisi täydentää. Esimerkiksi BBIC-viitekehyksen avulla nuoren kanssa voitaisiin arvioida arjen osa-alueita, sitä millä niistä nuori mahdollisesti kohtaisi haasteita ja miten niihin voi varautua.

Useat haastateltavat olivat sitä mieltä, että itsenäistyvän nuoren kohdalla perhetyön tarve vanhempien kanssa ei välttämättä ole niin suuri, kuin kotiin palaavalla nuorella. Toisaalta nuoren ja vanhempien hyviä välejä pidetään tärkeänä, ja perhetyötä halutaan ainakin tarjota näille perheille.

Ohjaaja 6: ”Nii, et sehän varmaan niinku useimmiten on just tällanen, et miten houkuttaa sen perheen siihen työskentelyyn. Et silloin täytyy vaan pilkkoo tavoitteita pienemmiks. Ja tota, joskushan me joudutaan toteemaan se, että perheen kans työskennellään se mitä työskennellään tietyllä tasolla, ja se päätyöskentely on sen nuoren kanssa. Että, siinä itsenäistymisessä. Mut eihän se poista sitä perheen olemista perheenä, jonka nuori itsenäistyy. Et ehkä sit simmonen

et ainaki tarjois semmosta valmiutta siihen, et millon se tavallaan iskee se hyvä hetki.”

Kuten aiemmin mainittiin, on verkostojen selvittäminen ja selkiyttäminen itsenäistyvälle nuorelle tärkeää. Perheen sisäisten ristiriitojen ratkaisemiseen voidaan käyttää paljonkin aikaa, jotta itsenäistyvällä nuorella olisi perhe tukenaan. Myös muuta omaisverkostoa voidaan karvoittaa, ja jos vanhemmat esimerkiksi asuvat kaukana, voidaan nuorelle hakea tukihenkilöä.

Viranomaisverkostosta erityisesti jälkihuolto on itsenäistyvien nuorten tukena. Usein jälkihuollon sosiaaliohjaaja tapaa nuorta jo ennen tämän täytettyä 18 vuotta. Jälkihuollon kaltaista tukea on mahdollista saada myös esimerkiksi SPR:n Itsenäistymisen tukeminen- projektin kautta. Sekä nuorelle että vanhemmille olisi hyvä selkiyttää kaikki tarvittavat viranomais- tahot ja mistä mitäkin tukea saa. Haastateltavat toivoivat, että jälkihuollon tapaamisia järjestettäisiin ajoissa myös niin, että paikalla olisi nuoren ja jälkihuollon sosiaaliohjaajan lisäksi Lystimäen ohjaaja. Näin tietoa päästäisiin vaihtamaan ajoissa.

Ohjaaja 3: ”- Ja sit kylhän täst muuttaa omilleen semmosii nuorii kenel on hyvin erilaiset ajatukset itellään siit selviimisest ku esimerkiks ohjaajilla. Nii siin mieles just (tiedonvaihto) varmaan helpottais sen jälkihuollon ohjaajan työtä. Ja silleen ehkä nopeuttais sitä, et ne saisiki sit ehkä enemmänki meilt jotain.”

Jos nuoren tiedetään muuttavan harjoitteluasuntoon ja siirtyvän tehostetun perhetyön asiakkaaksi, on työskentelyvaiheessa viimeistään hyvä aloittaa yhteistyö nuoren tulevien ohjaajien kanssa. Haastateltavat kokivat yhteistyön tehostetun perhetyön tiimin kanssa erinomaiseksi mahdollisuudeksi hoitaa nuoren asiat kokonaisuudessaan Lystimäessä, ja saada siirtymät palvelusta toiseen sujuviksi. Tehostetun perhetyön tiimin asumisharjoittelun ohjaaja pystyy keskittymään nuorten kanssa erityisesti asumisharjoittelun aikaiseen työskentelyyn, mutta samalla yhteydenpito ja reflektointi avoimuuden sijoitusten työntekijöiden kanssa on mahdollista, kun ohjaajat työskentelevät samassa organisaatiossa.

Haastateltavat toivoivat suunnitelmallisuutta asumisharjoitteluun tai muihin palveluihin siirtymiseen. Välillä muutto tulee nopealla aikataululla, jolloin nuori ja ohjaajat eivät ole ehtineet valmistautua, ja tärkeitä teemoja voi jäädä käsittelemättä. Viimeistään työskentelyvaiheessa olisi tarpeen tehdä aikataulu itsenäistymiselle. Haastatteluissa pohdittiin mahdollisuutta jonkinlaiselle esimerkiksi ikään sidotulle standardille siihen, missä vaiheessa sijoitusta nuorella on mahdollisuus päästä harjoitteluasuntoon. Tämä auttaisi koko perhettä hahmottamaan prosessin etenemistä, ja vähentäisi myös nuoren stressiä muuton ajankohdasta.

8.2.3 Työskentelyn päättäminen

Itsenäistyvän nuoren kohdalla on oleellista selvittää miten nuori pärjää jatkossa, ja mitä tukia hän mahdollisesti tarvitsee itsenäisen elämän sujumiseksi. Itsenäistymisen taitoja arvioidaan työskentelyn päätösvaiheessa kenties enemmän, kuin perhesuhteita.

Usein avohuollon sijoituksen päättyessä nuoren itsenäistymiseen 18-vuotiaana, on tällä paljon viranomaistahoja joilta voi saada tukea. Olisi oleellista, että sekä nuori että perhe olisivat tietoisia tahoista, ja siitä mihin kannattaa olla yhteydessä missäkin asiassa. Osalla nuorista täytyy lastensuojelun jälkihuolto-oikeus, jolloin jälkihuollon sosiaaliohjaaja olisi ihannetilanteessa tutustunut nuoreen ajoissa ennen sijoituksen päättymistä. Kuten työskentelyvaiheeseen, myös päätösvaiheeseen toivottiin tiiviimpää yhteistyötä jälkihuollon kanssa. Myös nuorista kirjoitettavan lopputiivistelmän toimittamista jälkihuoltoon pohdittiin. Virallisesti nuori siirtyy lastensuojelusta jälkihuollon asiakkaaksi vasta 18-vuotiaana, ja asiakkuus vaihtuu sosiaaliryhtymän järjestämän neuvottelun kautta. Jos nuori siirtyy osastolta asumisharjoitteluun ja tehostetun perhetyön asiakkaaksi, voidaan loppuvaiheessa yhä enemmän ottaa tehostetun perhetyön ohjaajia mukaan tapaamisiin ja työskentelyyn.

Ohjaaja 1: ”Ehkä se onnistuminen, jos miettii ihan perhetyön kautta, niin että esimerkiksi se koko perhe olis hyväksynyt sen tilanteen ja ois saatu ne suhteet ainaki niinku parempaan kuntoon, esimerkiksi se perhe olis siinä muutossa auttamassa tavallaan. Et se perhe niinku säilyy läheisenä siinä, et se ois se onnistunut kokemus. Ku päinvastanen kokemus on et nuori muuttaa lastensuojelun jälkihuoltoon, ja perhe jää kauas siitä ja elää niinku omaa elämää, se on päinvastanen näkemys. Se, että tilanteessa olis edistytty ja perhe ois niinku auttamassa ja mukana siinä elämässä, ja hyväksynyt sen tilanteen mikä siin on ollut.”

Perheen tuki on tärkeää, ja ilman sitä yksin asuminen voi olla haastavaa. Perhe on taho, jolta tukea ja neuvoja saa nopeammin ja helpoiten, vaikka jälkihuolto-oikeus olisikin olemassa. Vanhempien kanssa voidaan käydä keskustelua siitä, miten he voivat olla tukena nuorelle, vaikkei tämä sitä suoraan pyytäisikään.

8.3 Mitkä ovat olennaisia asioita perhetyön prosessissa, kun nuori muuttaa kotiin avohuollon sijoituksesta?

8.3.1 Työskentelyn aloitus

Tutkimusaineiston perusteella työskentely kotiin palaavan nuoren perheen kanssa on usein tiiviimpää, kuin itsenäistyvän nuoren tilanteessa. Myös vanhemmilla saattaa olla vahvempi moti-

vaatio työskentelyyn, kun on kyse iältään nuoremmasta nuoresta ja tavoitellaan kotiin palaamista. Työskentelyn luonne on hyvä pitää kotiin suuntaavana, ja jotkut haastateltavista mainitsivat pitäneensä joskus jo ensimmäisen perhetapaamisen asiakkaan kotona. Ohjaajat pitivät tärkeänä tutustua perheen kotiympäristöön, kun tiedetään että nuoren on määrä palata sinne. Myös kotilomista saatetaan sopia jo työskentelyn alkuvaiheessa.

Ohjaaja 1: ” -Työ on tai ainaki pitäis olla hirveen paljo kotiin päin vietävää. Että esimerkiksi perhetapaamisia pyrkis pitämään siellä kotona, että sitä nuorta ei niinkö ei liikaa vedetä pois sieltä kotoota ja eristäydytä pois, että olis laitoksessa asus ja ois täällä, vaan pyritään että se side säilyis kotiin mahdollisimman tiiviinä koko sijotuksen ajan. Ettei tuu sellasta eriytymistä ollenkaan. Tottakai on tilanteita että se vaatii tavallaan sen että on välimatka ja tietyn ajan verran, mut jos miettii ideaalitulannetta et tavallaan se koti säilyis sellasena ympäristönä ja läheisenä paikkana.”

8.3.2 Työskentelyvaihe

Kotiin palaavien nuorten kohdalla perhetyössä korostuu haastateltavien mukaan usein erilaiset perheen sisäiset asiat. Vanhemmat ovat vielä merkittävässä roolissa näiden iältään nuorempien nuorten kohdalla, ja perhetyön keinoin pyritään muun muassa ratkomaan ristiriitoja ja parantamaan perheenjäsenten välistä kommunikaatiota. Usein jokaiselta vaaditaan joustamiskykyä ja kompromisseja, jotta nuoren olisi mahdollista palata kotiin. Usein nuoremmilla asiakkailla on koulunkäyntiin liittyviä vaikeuksia, ja vanhempien jaksaminen saattaa olla koe- tuksella. Tällaiset pulmat yhdistettynä nuoruuden ja vanhemmuuden muihin haasteisiin ovat omiaan synnyttämään konflikteja ja kiristämään ilmapiiriä kotona.

Myös kotiin muuttava nuori on lähestymässä aikuisuutta, ja perhetyössä voidaan käsitellä niinkään itsenäistymiseen liittyviä asioita. Nuoruus ikäkautena asettaa niin nuorelle itselleen kuin vanhemmillekin kehitystehtäviä. Lapsi-vanhempi-suhde muuttuu, ja myös vanhemman on hyvä tiedostaa uudenlainen rooli nuoren elämässä.

Ohjaaja 5: ” - Et sit taas se et ku se menee himaan, nii sillen myöskin niille vanhemmille on äärimmäisen tärkeätä, et ne on oppineet tajuamaan et se on jo nuori, itsenäistyvä, lähes aikuinen. Elikä, et vaikka siihen on tietynlainen määräysvalta, lakitekkinen olemassaki, nii sille pitää pystyy antamaan se tila siihen itsenäistymiseen siel himassa. -”

Kotiin suuntaavassa työskentelyssä voidaan myös käyttää erilaisia menetelmiä arjen sujumista ja perheenjäsenten välisiä suhteita tukemaan. BBIC-viitekehys voi auttaa vanhempia hahmot-

tamaan omia kykyjään suhteessa nuoren tarpeisiin, ja esimerkiksi sitä minkä osioiden on muututtava, jotta nuori voi palata kotiin. Muita haastateltavien mainitsemia menetelmiä olivat vanhempien roolikartta ja tunnekortit. Kirjeiden kirjoittaminen ja lukeminen voivat toimia apuna, jos keskusteluyhteys on mennyt. Myös menneisyysmatkailu tai tarinallinen työskentely nähtiin yhtenä keinona vanhempien palauttaa mieleen omia nuoruuden kokemuksiaan. Vanhempia pyritään muutenkin saamaan mukaan nuoren arkeen, ja perheelle voidaan miettiä yhteistä mukavaa tekemistä. Kotiin voidaan tehdä sääntöjä tai perheenjäsenten kesken sopimuksia. Kotilomien jälkeen pohditaan miten yhdessä oleminen on sujunut ja missä vielä kaivataan parannusta.

Ohjaaja 6: ””Kuka sua neuvo silloin? Kuka neuvois nyt Mattia tänä päivänä tässä asiassa?” Et simmonen niinku toi Ohjaaja 5 sano, sellanen tarinallisuus ois hyvä siinä. Et siinä pitäis koko ajan olla hirveen selkeestitää BBIC niinkun, et aina pystyis yhdistään sen tarinan siihen. Tai kun tulee riitaa tai muuta. ”

Ihanteellista olisi, että nuori voisi heti Lystimäkeen muutettuaan viettää aikaa myös kotona. Kotilomia sitten lisätään vähitellen ja perhetapaamisia pyritään pitämään ainakin joitain kertoja kotona. Haastateltavat korostivat, että perheen toiveet huomioidaan toki tässäkin, ja kotiin mennään vain jos se tuntuu luonteelta. Joskus tuttu ympäristö vapauttaa asiakkaiden olemista ja asioista saadaan puhuttua enemmän. Kotiin palaamisen tueksi voidaan tehdä suunnitelma portaittaisesta kotilomien lisäyksestä nuoren arjessa.

BBIC-malli voi auttaa arvioimaan perheen tilannetta. Haastatteluissa keskusteltiin avohuollon sijoituksen kestosta ja sen merkityksestä tavoitteiden toteutumisessa. Usein kolmen kuukauden jakso on liian lyhyt, jotta tilanne ehtisi muuttua, ja sen takia jatkuva arviointi on tärkeää. Erityisesti kotilomien sujuminen antaa usein suuntaa työskentelylle, ja tarpeeksi tiivis arviointi mahdollistaa suunnitelmien muuttamisen ajoissa.

Ohjaaja 7: ”Ja onhan ne kotilomat siinä mielessä tärkeitä, sen perhetyöskentelyn kannalta, että tiedetään miten siellä kotona sitte menee. Ja jos menee huonosti, niin siihen pystytään puuttumaan, ja tai jos menee hyvin nii voidaan olla kaikki tyytyväisiä, ja ehkä laittaa enemmänkin aikaa sitä kotiin, jos kaikki menee hyvin. - ”

Myös kotiin palaavan nuoren omaisverkostoa on hyvä kartoittaa. Perheen sisälläkin voi löytyä työskentelyn aikana uusia näkökulmia suhteisiin. Joskus tilanne muuttuu kokonaan, kun nuoren suhdetta esimerkiksi hieman sivuun jääneeseen vanhempaan vahvistetaan. Kaikkien perheenjäsenten huomioiminen työskentelyssä olisi tärkeää.

Viranomaisverkostoista haastateltavat nostivat esille lähinnä yhteydenpidon kouluun. Lystimäen ohjaajat osallistuvat mielellään mahdollisiin koulun palavereihin ja koulun edustaja saattaa puolestaan olla mukana verkostopalavereissa. Nuoremmat asiakkaat suorittavat vielä oppivelvollisuuttaan, ja siksi koulun sujumiseen kiinnitetään erityisesti huomiota.

8.3.3 Työskentelyn päättäminen

Työskentelyn päättyessä arvioidaan sitä, ovatko tarvittavat asiat esimerkiksi perhedynamiikassa ja käytöksessä muuttuneet, jotta nuori voi palata kotiin. Haastateltavat toivat esiin, että kotiin palaavan nuoren kohdalla avohuollon sijoituksen tulisi olla tarpeeksi lyhyt. Kotona olemisen harjoittelu niin arkena kuin viikonloppuna antaa viitteitä siitä, miten perheellä tulee sujumaan jatkossa. Erityisesti loppuvaiheessa perhetyön siirtäminen kotiin, ikään kuin perheen omalle tontille, voi olla hyväksi. Näin asiakkailla säilyy tunne, että tärkeintä on heidän oma toimintansa, ja että Lystimäen ohjaajat ovat vain väliaikaisesti tukena. Kotilomien aikana ohjaajat pitävät yhteyttä nuoriin ja vanhempiin.

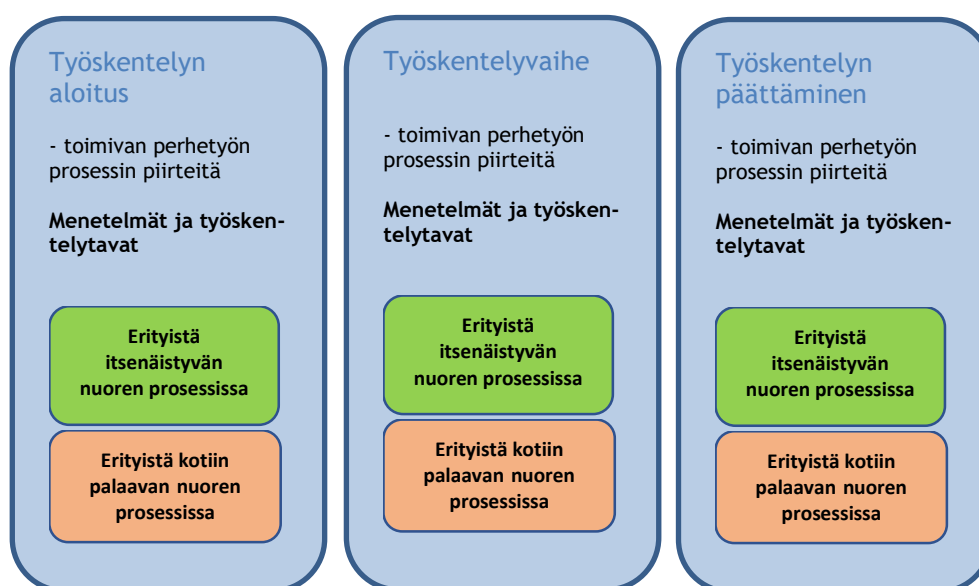
Ohjaaja 1: ”- Tarpeeks ajoissa lähdetään puhumaan ja tavallaan valmistamaan sitä nuorta ja perhettä siihen kotiin paluuseen että on niitä esimerkiksi, että ollaan viikonloppua kotona ja tehdään työstä sinne kotia päin ja ollaan siellä kotona. Et se sijoituksen kesto ei saa olla liian suuri. Se tavallaan selkeästi näkyy siinä ns mahdollisuudessa palata kotiin. Et mitä lyhyempi sijotus, niin sitä todennäkösemmin se nuori myös sinne kotiin palaa.”

Sosiaalityöntekijä tekee päätöksen siitä, mitä tukea perhe mahdollisesti saa jatkossa. Tyypillisesti tämä voi olla kotiin tehtävää sosiaaliohjausta. Joissakin tapauksissa perhetyö voi jatkua Lystimäen tehostetun perhetyön toimesta, mikä mahdollistaa työntekijöiden sujuvan tiedonvaihdon ja yhteisen suunnittelun.

8.4 Perhetyön malli

Muodostin haastattelujen perusteella perhetyön prosessille mallin (Liite 1, 2, 3), jota Lystimäen avohuollon sijoitusten tiimi voi hyödyntää työssään, ja jota he voivat jatkokehittää. Olin alun perin ajatellut muodostaa kaksi erillistä mallia, joista toinen sopisi tilanteeseen, jossa nuori itsenäistyy, ja toinen tilanteeseen, jossa nuoren on tarkoitus palata kotiin. Tutkimuksen alkuvaiheessa kävi kuitenkin ilmi, että perhetyön alkaessa ei ole välttämättä selvää minne nuori muuttaa sijoituksesta. Aineiston perusteella perhetyön prosessi myös pitää sisälleen paljon samoja asioita, olivat sen tavoitteet mitkä hyvänsä. Keskusteltuani työelämän ohjaajan kanssa tulimme siihen tulokseen, että olisi selkeintä tehdä yksi malli.

Malli on jaettu kolmeen osaan perhetyön prosessin vaiheiden mukaan. Ensimmäisellä sivulla on aloitusvaihe, toisella työskentelyvaihe ja kolmannella työskentelyn päättäminen. Otsikon alla on koottuna kyseiselle vaiheelle olennaisia tehtäviä ja teemoja, jotka koskevat kaikkia asiakkaita. Näiden alle on eritelty sellaisia menetelmiä ja työskentelytapoja, jotka sopivat usein kyseiseen vaiheeseen. Itsenäistyvän nuoren ja kotiin palaavan nuoren asiakaspoluissa erityisesti huomioitavia asioita on kerätty mallin alaosaan vihreälle ja vaaleanpunaiselle pohjalle. Kuvioista 1 on nähtävissä mallin rakenne ja ulkomuoto, sekä teemat otsikkotasolla. Varsinainen malli on kolmelle sivulle jaettuna opinnäytetyön liitteissä.

Kuvio 1: Perhetyön malli otsikkotasolla

Työntekijät voivat tarkastella vaiheita rinnakkain esimerkiksi seinälle tulostettuna. Mallin pohjalta he voivat tarkentaa esimerkiksi prosessin kulkua, työnjakoa, vaiheiden ajoitusta ja muita yksityiskohtia. Mallissa esitellyt menetelmät ovat esimerkkejä ja ehdotuksia, joista työntekijät voivat sopia esimerkiksi käytettävän tiettyjä jokaisen asiakkaan kohdalla, tai toisaalta lisätä vaihtoehtoisia ja erilaisia menetelmiä käytettäväksi työntekijän ja asiakkaan mieltymysten mukaan.

9 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, minkälainen on toimiva avohuollon sijoituksen perhetyön prosessi, ja luoda sen pohjalta perhetyön malli. Tavoitteena oli myös selvittää mitkä asiat prosessissa ovat olennaisia, kun nuori itsenäistyy tai vaihtoehtoisesti palaa kotiin avohuollon sijoituksesta. Opinnäytetyö on laadullinen, Lystimäen lastensuojelupalveluille tehty tutkimus, jonka tarkoitus oli olla kehittämässä ohjaajien työtä. Aineisto kerättiin haastatteleamalla Lystimäen avohuollon sijoituksen työntekijöitä. Muodostamassani perhetyön mal-

lissa näkyy se, että itsenäistyvän nuoren ja kotiin palaavan nuoren prosessissa on paljon samoja elementtejä. Vastaus siihen, minkälainen on toimiva avohuollon sijoituksen perhetyön prosessi, ei ole yksiselitteinen. Perhetyön prosessi on monitasoinen kehityskaari, ja voi sisältää alaprosesseja eri yksilöiden tai ryhmien kohdalla (Kaikko 2004, 69-70). Tutkimusaineistosta on kuitenkin tehtävissä johtopäätöksiä siitä, millaiset elementit tekevät perhetyön prosessista toimivan.

9.1 Tarkastelua tutkimuskysymysten valossa

Kokonaisuudessaan toimiva perhetyön prosessi on suunnitelmallinen, mutta samalla joustava ja yksilöllinen kehityskaari, joka rakentuu yhteistyössä perheen, työntekijöiden, sosiaalityöntekijän ja mahdollisten muiden tahojen kanssa. Pohja toimivalle perhetyön prosessille luodaan työskentelyn alussa. Avoin keskustelu lähtötilanteesta, siitä mitä työskentely pitää sisällään sekä mitä se kultakin osapuolelta vaatii, ovat edellytyksiä prosessin hyvälle alulle. Tutkimusaineistosta nousi esille tarve rakentaa heti alussa yhteisymmärrys siitä, mikä tilanne tällä hetkellä on ja mihin suuntaan on päästävää, vaikka kaikista asioista ei oltaisikaan samaa mieltä. Myös lastensuojelun perhekuntoutusta tarkastellut Aaltonen (2010, 231) pitää tärkeänä, että kaikkien kesken vallitsee yhteisymmärrys siitä, miksi palveluun on tultu, mitä siihen konkreettisesti kuuluu ja mitkä ovat tavoitteet. Tällöin asiakkaat myös tietävät mihin sitoutuvat.

Suunnitelmallisuuden lisäämiseksi haastateltavat toivoivat mahdollisuutta aikatauluttaa työskentelyn vaiheita hyvissä ajoin. Tieto prosessin ajallisesta kestosta ja etenemisestä antaa perheelle ja työntekijälle mahdollisuuden keskittyä työskentelyyn ja lisää myös turvallisuuden tunnetta (Rönkkö & Rytönen 2010, 185). Toisaalta myös joustolle, tai tarvittaessa jopa täydelliselle suunnan muutokselle on oltava varaa. Jotta tarpeet muutoksille nähtäisiin, tulisi tilanteen etenemistä ja työskentelyä arvioida läpi prosessin niin asiakkaan kanssa, tiimissä ja sosiaalityöntekijän ja muiden mahdollisten yhteistyökumppaneiden kanssa. Verkostotyö kuuluu perhetyön prosessin kaikkiin vaiheisiin, aina alkuvaiheen verkostojen kartoittamisesta seuraavaan palveluun saattamiseen päätösvaiheessa. Työskentelyn aikaiset yhteistyökumppanit määrittyvät asiakkaiden tarpeiden mukaan. Lystimäen organisaatio mahdollistaa joissakin tilanteissa yhteistyön talon sisällä avohuollon sijoitusten ja tehostetun perhetyön välillä erityisesti harjoitteluasuntoihin siirtyvien nuorten kohdalla. Tämä yhteistyö koetaan tärkeäksi ja toimivaksi. Haastateltavat toivoivat tiiviimpää yhteistyötä myös muihin tahoihin, erityisesti jälkihuoltoon.

Toimivassa perhetyön prosessissa työntekijä ottaa vastuuta prosessin etenemisestä, ja toisaalta tuo myös ilmi, jos huomaa siinä epäkohtia. Viime kädessä päättävä taho on sosiaalityöntekijä, mutta ohjaajalla tulisi olla rohkeutta esittää ratkaisuvaihtoehtoja, kun tilanne

niitä vaatii. ”Parhaimmillaan perhetyön ja lastensuojelun sosiaalityön välinen yhteistyö on toimivaa ammatillista kumppanuutta perheen hyväksi” (Hurtig 2003, 27).

Tutkimusaineiston perusteella prosessin etenemistä hidastaa joskus asiakkaiden, erityisesti vanhempien motivaation puute työskentelyyn. Haastateltavien näkemykset motivoinnista erosivat jonkin verran toisistaan. Lastensuojelun luonne ja avohuollon sijoituksen alkuvaiheessa tehdyt sopimukset osaltaan velvoittavat osallistumaan. Toisaalta arvostavan työotteen näkökulmasta asiakkaan toiveita kunnioitetaan myös silloin, jos toive on, ettei perhetyötä tehdä. Motivointi on kuitenkin osa perhetyötä, ja lastensuojelun ollessa kyseessä tasapainottelu velvoitteen ja vapaaehtoisuuden välillä voi olla häilyvä (Myllärniemi 2007, 9-10). Tämän tasapainottelun helpottamiseksi työskentelyn realistinen avaaminen heti alussa on tärkeää. Haastateltavat toivat myös esille keinoja houkuttaa vanhempia yhteistyöhön keksimällä uusia tapoja tehdä perhetyötä. Ylipäänsä erilaisten työskentelytapojen käyttäminen perhetyössä lisää sen monimuotoisuutta. BBIC-viitekehityksen hyödyntäminen perhetyössä nähdään hyödyllisenä, mutta sen käyttöä voitaisiin systematisoida ja monipuolistaa.

Olellaisia asioita nuoren itsenäistymiseen tähtäävässä perhetyön prosessissa ovat arjen taitojen kartuttaminen ja samaan aikaan tukiverkostojen vahvistaminen. Työntekijöillä on erityinen huoli nuorista, jotka itsenäistyvät sijoituksesta heikoilla elämäntaidoilla ja joilla ei ole tukenaan välittävää perhettä. Laitoksesta itsenäistyvillä nuorilla on verrattain heikommat edellytykset itsenäiseen elämään, eikä viranomaisten tuki korvaa omaisten tukea (Törrönen & Vauhkonen 2012, 80-97). Tukiverkoston vahvistaminen avohuollon sijoituksen aikana perheen ja läheisten, mutta myös viranomaisten suuntaan on ehdottoman tärkeää, ettei nuori jää yksin.

Kotiin palaavan nuoren kohdalla perhetyön prosessissa korostuu suuntaus kotiin päin ja tiivis yhteistyö nuoren vanhempien kanssa. Teemoina ovat nuoren ja vanhempien väliset ristiriidat, sekä vaikeudet koulunkäynnissä. Toisaalta tässäkin työntekijät kuuntelevat asiakkaita ja arvioivat tilannetta. Joskus totaalinen etäisyys avohuollon sijoituksen alussa voi olla tarpeen tilanteen rauhoittamiseksi. Kotiin palaavan nuoren kohdalla arvioinnin kohteena on usein nuoren ja vanhempien suhde ja se, miten kotona vietetyt jaksot sujuvat. Rönkä & Sallinen (2008) korostavat perheympäristön merkitystä nuoren kehityksen tukijana. Nuoren ristiriitaiset tarpeet samaan aikaan etäännyttä mutta saada kuitenkin aikuiselta tukea asettavat vanhemmuuden koetukselle. (Rönkä & Sallinen 2008, 64.) Perhetyössä vanhempia voidaan tukea löytämään tasapaino rajojen ja vapauksien välillä, ja herätellä myös nuorta ottamaan vastuuta toimistaan.

Järvinen yms. (2012, 102) mukaan perhetyön tavoitteet voivat tarkentua työskentelyn edetessä. Haastattelussa esiin tullut mahdollinen tavoitteen vaihtuminen kotiin palaamisesta

nuoren itsenäistymiseen on mielestäni radikaali suunnan muutos työskentelyyn. Realistinen tilannearvio työskentelyn alkaessa edesauttaa sitä, että työskentelylle luodaan myös realistiset tavoitteet. Toisaalta kun puhutaan prosessista, on odotettavissa, että tilanne muuttuu ja mahdollisesti avautuu kaikille vasta sen edetessä. Perhetyö ei aina etene lineaarisesti, ja vaiheiden pituudet ovat myös perhekohtaisia (Järvinen yms. 2012, 102). Perhetyön prosessi ei myöskään ole täysin työntekijän tai kenenkään muunkaan hallittavissa. Kaikko (2004, 19) kuvaa perhetyön prosessia kehityskulkuna, jolla on alku ja loppu ja jonka perhe käy työntekijöiden luotsaamana läpi. Työntekijöiden on mahdollista ennakoida prosessin kulkua ja ohjailta sitä niin, ettei se lähde täysin väärään suuntaan. Työntekijä ei voi kuitenkaan olla ulkopuolinen, prosessia ohjaava voima, vaan hän on mukana kehityskulussa, jonka eteneminen riippuu viime kädessä asiakkaasta. Työntekijä käy asiakkaan kanssa keskustelua eri vaihtoehtoista ja riskeistä, ja sopeuttaa omaa työskentelyään tilanteen mukaan. (Kaikko 2004, 19.)

Avohuollon sijoitus on prosessi, jonka yksi alaprosessi on perhetyö. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selkeyttää nimenomaan perhetyön prosessia, mutta käytännössä näiden kahden prosessin eriyttäminen osoittautui haastavaksi. Haastatteluissa perhetyö ja muu avohuollon sijoituksen aikainen, esimerkiksi ohjaajan ja nuoren kahdenkeskinen työskentely nivoutuivat vahvasti yhteen, mikä on mielestäni hyvä asia. Avohuollon sijoituksen ohjaajat ovat nuorten arjessa läsnä. Arjen kohtaamiset ovat arvokas osa työskentelyä, ja nuorten kanssa käydään sekä suunniteltuja, että spontaaneja keskusteluja. Nuoren henkilökohtainen tilanne on aina sidoksissa perheen tilanteeseen, ja perhetyöllä tavoitellaan lastensuojelussa viime kädessä lapsen tai nuoren etua. Voidaankin miettiä, onko perhetyön prosessia ylipäänsä tarpeen erottaa avohuollon sijoituksen prosessista. Toisaalta perhetyön tarkastelu yksityiskohtaisesti voi vahvistaa näkökulmaa koko perheen, eikä vain nuoren tukemisesta. Tutkimusaineistosta kuuluu selvästi se, että perhetyön prosessilla pyritään rakentamaan mahdollisimman hyvää tulevaisuutta avohuollon sijoituksen tärkeimmälle asiakkaalle, nuorelle. Työskentely ei tähtää itsearvoisesti hyvään prosessiin, vaan siihen, että nuori ja perhe saavat tarvittavat eväät pärjätäkseen jatkossa ilman lastensuojelun tukea. Tulevaisuustyöskentely mainittiin yhtenä mahdollisena menetelmänä työskentelyssä, ja mielestäni se olisi hyvä sisällyttää jokaiseen perhetyön prosessiin.

9.2 Tutkimuksen hyödyllisyys ja jatkotutkimukset

Haastatteluissa syntynyt aineisto on arvokasta tietoa perhetyön prosessista, ja osaston työn kehittämiseen parhaat asiantuntijat ovatkin varmasti haastateltavat, eli työntekijät itse. Muodostamani perhetyön malli on ensimmäinen, joka tiimillä tulee olemaan käytössään. Mallin ei ole tarkoitus olla säännöstö, vaan runko ja suuntaa ohjaava malli perhetyölle. On myös muistettava, että perhetyön kulku on monimutkainen ja moniulotteinen prosessi, jonka kuvaaminen lineaarisena mallina on yksinkertaistettu keino havainnollistaa sitä. Tiimi voi jatkokehittää mallia tarpeisiinsa sopivaksi ja tarkentaa esimerkiksi siihen liittyvää työnjakoa ja eri

vaiheiden ajoitusta. Perhetyö on yksi osa avohuollon sijoituksen prosessia, ja työyhteisössä voidaan mieltä millä tavalla nämä kaksi prosessia limittyvät toisiinsa nähden. Myös BBIC-viitekehyksen käyttöä voitaisiin sovittaa prosessin kiinteäksi osaksi. Espoon kaupunki kehittää jatkuvasti lastensuojelupalveluitaan, eikä esimerkiksi Sote-uudistuksen vaikutuksia palveluihin vielä tiedetä (Tranberg 2017). Tämänkin vuoksi on hyvä pitää mielessä, että nyt kehitetty perhetyön malli tulee varmasti muuttumaan muun kehityksen mukana.

Perhetyön mallin lisäksi opinnäytetyön tuloksena kertyi paljon yksityiskohtaista tietoa tiimin tekemästä perhetyöstä ja ajatuksista sitä kohtaan. Pyrin esittelemään tätä tietoa tuloksissa ja johtopäätöksissä mahdollisimman laajasti, sillä myös sitä voi hyödyntää työn kehittämässä.

Prosessin mallintaminen auttaa muun muassa ymmärtämään kohteena olevaa ilmiötä, löytämään kehityskohteita ja yhtenäistämään toimintaa (Luukkonen, Mykkänen, Itälä, Savolainen & Tamminen 2012, 21). Työntekijän näkökulmasta prosessimalli voi selkiyttää työskentelyn kokonaisuutta, ja auttaa muistamaan siihen liittyviä yksityiskohtia. Toisaalta hallittu poikkeaminen prosessista on mahdollista vain, jos on olemassa runko josta poiketa. Työntekijät pitävät tärkeänä joustavaa työskentelyä perheiden tarpeiden mukaan, ja myös laissa korostetaan asiakaslähtöisyyttä. Yksi Lystimäen toiminnan voimavaroista onkin se, että asiakkaat nähdään yksilöinä, ja palvelua räätälöidään aina perheille sopivaksi. Tämä on minusta tapa, jolla todellisia tuloksia voidaan parhaiten saavuttaa.

Kuten palveluissa aina, on myös lastensuojelupalveluissa asiakas se, jonka hyötyä viime kädessä tavoitellaan. Kun perhetyön prosessi on työntekijälle selvä, on sitä myös helpompi avata asiakkaille. Avoimuus on lähtökohtana luottamuksen rakentamiselle ja sille, että osapuolet ylipäänsä voivat sitoutua työskentelyyn. Asiakkaiden ikä tuo omat piirteensä Lystimäen perhetyön prosessiin, mutta oli tavoitteena sitten nuoren kotiin paluu tai itsenäistyminen, pyritään palvelulla parantamaan tai ylläpitämään hyviä perhesuhteita. Ilman perhetyötä perhesuhteisiin on melko mahdotonta vaikuttaa. Selkeä ja johdonmukainen perhetyön prosessi viestii asiakkaille, että työntekijä osaa ohjata heitä oikeaan suuntaan, huomioiden samalla heidän toiveensa ja tarpeensa.

Selkeää perhetyön prosessia on helppo avata myös yhteistyökumppaneille. Ihanteellisessa tilanteessa kaikki nuorisoikaisille lastensuojelun avohuollon sijoitusta järjestävät tahot keskustelisivat keskenään palvelun prosessista ja perhetyön mallista. Tällä hetkellä tällainen yhteistyön ei kuitenkaan ole realistista. Uskon että jokainen yksittäinen mallinnettu prosessi tai tutkittu työmuoto ovat askelia eteenpäin, sillä palveluiden yhtenäistämistä ei voi tapahtua ennen kuin niihin on perehdytty. Lystimäen perhetyön malli voi olla hyvä vertailukohde jonkin toisen palvelutuottajan mallille. Avohuollon sijoitukset on tukitoimena vielä suhteellisen uusi palvelu, jota toivottavasti tutkitaan tulevaisuudessa enemmän. Vaikka kyseessä on avohuollon

palvelu, on kodin ulkopuolelle sijoittamisessa aina myös piirteitä sijaishuollosta. Panostaminen palvelun aikaiseen perhetyöhön sen sijaan, että työskenneltäisiin vain nuoren kanssa sijoituspaikassa, tuo mielestäni palvelua enemmän avohuollon mukaiseksi.

Perhetyön prosessi on hyvin monimutkainen ja monimuotoinen tapahtumaketju. Tämä tuli haastatteluissakin hyvin ilmi, samoin kuin se, ettei kahta samanlaista perhetyön prosessia ole olemassakaan. Myös haastatteluista saamani tieto ja näkökulmat olivat todella monipuolisia, eikä yksi opinnäytetyö ymmärrettävästi riitä kaiken aineiston esittelemiseksi. Itseäni jäi erityisesti kiinnostamaan perhetyön aikana tehtävä asiakkaiden motivointi, jossa asiakkaiden toiveiden noudattaminen on joskus ristiriidassa siihen nähden, mitä edistykseellinen työskentely vaatisi. Olisi myös mielenkiintoista verrata eri ikäisten avohuollon sijoituksessa olevien lasten ja näiden perheiden kanssa tehtävää perhetyötä keskenään. Tässä opinnäytetyössä tarkasteltiin perhetyön prosessia työntekijöiden näkökulmasta. Olisi todella mielenkiintoista ja hyödyllistä tutkia ja kartoittaa asiakkaiden kokemuksia ja näkemyksiä samasta aiheesta. Ehkäpä opinnäytetyössä syntyneen perhetyön mallin toimivuudesta voitaisiin haastatella asiakkaita sen oltua käytössä jonkin aikaa.

9.3 Opinnäytetyö oppimisprosessina

Perhetyön prosessi opinnäytetyön aiheena oli minulle alusta alkaen mieluisa, ja motivaatiota tutkimuksen tekemiseen lisäsi erityisesti sen tuoma hyöty työelämälle. Yhteistyö tutun työelämätaidon kanssa oli mutkatonta, ja työskentelin opinnäytetyötä tehdessäni useamman kuukauden kyseisellä avohuollon sijoitusten osastolla sijaisena. Tämän ja aikaisemman työkokemukseni vuoksi en osannut odottaa, että oppisin niin paljon uutta lastensuojelusta, avohuollon sijoituksesta ja erityisesti sen aikana tehtävästä perhetyöstä. Näin kuitenkin kävi, ja koen että opinnäytetyössä käyttämäni tietoperusta yhdistettynä ammattilaisten näkemykseen työstään ovat lisänneet ymmärrystäni perhetyön prosessista huomattavasti. Oman panokseni tiedon kasvattamiseen olen pyrkinyt tuomaan tässä tutkimuksessa aineistoa analysoimalla ja johtopäätöksiä jäsentelemällä.

Opinnäytetyön tekeminen ei ollut helppo prosessi, vaan vaati onnistuakseen paljon itsekuria, luovuutta ja kärsivällisyyttä. Tieteellinen kirjoittaminen ei ole vain tiedon siirtämistä paperille, vaan vaatii jokaisen tiedonmurusen tarkastelua osana kokonaisuutta. Työskentely on kuitenkin ollut opettavaista, ja tukenut ammatillista kasvua tulevana sosionomina. Olen saanut uusia näkökulmia lastensuojelun perhetyöhön ja näin ollen alaan, jonka parissa toivottavasti työskentelen myös itse tulevaisuudessa.

Lähteet

Painetut lähteet

Aaltonen, P. 2010. Voimaannuttava yhdessäolo - lastensuojelun asiakasperheen ajatuksia. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö, 225-236.

Berg, I.K. 1991. Perhekeskeisen työn opas: käytännön vihjeitä lastensuojeluun. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Dunderfelt, T. 2010. Elämänkaaripsykologia. 14.-15. painos. Helsinki: WSOYpro Oy.

Heino, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Työpaperi. Helsinki: Stakes.

Heino, T. 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 3. painos. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 52-75.

Heino, T. & Berg, K. & Hurtig, J. 2000. Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Aiheita monistesarja 14/2000. Helsinki: Stakes.

Heinonen, H. 2016. Lastensuojelu ja lapsen etu. Teoksessa Törrönen, M. & Hänninen, K. & Jouttimäki, P. & Lehto-Lundén, T. & Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 243-260.

Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15.-16. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hovi-Pulsa, R. 2011. Arkilähtöinen perhetyö. Strukturoitua avoimuutta. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos. Lisensiaatintutkimus.

Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemassa - etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.

Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2012. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. 2., uudistettu painos. Helsinki: Edita.

Kaikko, K. 2014. Lastensuojelu avoperhetyön kuntoutumista tukevat elementit. Kuopion yliopisto. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Lapsi- ja nuorisososiaalityön ammatillinen liseansiaatin koulutus. Lisensiaattityö.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 176. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Känkänen, P. 2009. Siirtymät sijaishuollossa - hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 3. painos. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 232-240.

Myllärniemi, A. 2007. Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä - jäsenyyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Soccan ja Heikki Waris - instituutin julkaisusarja 6/2007. Helsinki: Heikki Waris - instituutti.

Nätkin, R. & Vuori, J. 2007. Perhetyön tieto ja kritiikki. Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään. Teoksessa Vuori, J. & Nätkin, R. 2007 (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 7-38.

Pukkio, S. & Hoikkala, S. 2016. Jälkihuolto kasvun ja itsenäistymisen tukena. Teoksessa Pukkio, S. & Hipp, T. (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 8-26.

Pyhäjoki, J. 2005. Dialogisuus auttamistyön verkostoissa. Teoksessa Reijonen, M. (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-kustannus, 71-91.

Ruusuvuori, J. & Nikander, P. 2017. Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa Hyvärinen, M. & Nikander, P. & Ruusuvuori, J. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.

Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.

Rönkä, A. & Sallinen, M. 2008. Murrosikäisen perhesuhteet: murroksia ja jännitteitä. Teoksessa Sevón E. & Notko, M. (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 43-67.

Saarnio, T. 2004. Perhetyö lastensuojelutyössä. Teoksessa Puonti, A. & Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 240-255.

Sinkkonen, J. 2010. Nuoruusikä. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Socialstyrelsen 2015. Grundbok i BBIC. Barns behov i centrum. Socialstyrelsen.

Törrönen, M. & Vauhkonen, T. 2012. Itsenäistyminen elämänvaiheena. Osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. Helsinki: SOS-Lapsikylä.

Sähköiset lähteet

Espoo, 2017. Tiivis tuki perheille. Viitattu 25.4.2017. http://www.espool.fi/fi-FI/Lapsiperheet/Kouluikäiset/Lastensuojelu/Tiivis_tuki_perheille

Luukkonen, I. & Mykkänen, J. & Itälä, T. & Savolainen, S. & Tamminen, M. 2012. Toiminnan ja prosessien mallintaminen. Tasot, näkökulmat ja esimerkit. SOLEA-hanke. Itä-Suomen yliopisto ja Aalto-yliopisto.

Lystimäen lastensuojelupalvelut 2014. Avohuollon sijoitus, esite vanhemmille, kun nuori muuttaa osastolle. Viitattu 8.5.2017. https://issuu.com/arja.lehikoski/docs/lystim__en_lastensuojelupalvelut

Riihola, K. 2017. Espoon lastensuojeluun tulvii ilmoituksia - ”Kouluilta ja poliisilta tulee paljon ilmoituksia”. Länsiväylä 2.2.2017. Viitattu 20.9.2017. <http://www.lansivayla.fi/artikkeli/481183-espoo-lastensuojeluun-tulvii-ilmoituksia-kouluilta-ja-poliisilta-tulee-paljon>

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos THL, 2015. Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun avohuolto. Viitattu 25.4.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL, 2016a. Lastensuojelu 2015. Tilastoraportti 20/2016. Viitattu 8.9.2017. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131625/Tr20_16.pdf?sequence=4

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos THL, 2016b. Lastensuojelun käsikirja. Sijoitus avohuollon tukitoimena. Viitattu 23.4.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/sijoitus-avohuollon-tukitoimena>

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos THL, 2017a. Lastensuojelun käsikirja. Jälkihuolto. Viitattu 6.9.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto>

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos THL, 2017b. Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun tilastoa. Viitattu 14.9.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/ajankohtaista/lastensuojelu-thl-/lastensuojelun-tilastoa>

Lastensuojelun keskusliitto. Milloin lapsi sijoitetaan oma kodin ulkopuolelle? Viitattu 23.4.2017. <https://www.lastensuojelu.info/lapsiperheiden-palvelut/milloin-lapsi-sijoitetaan-oman-kodin-ulkopuolelle/>

Lait

Lastensuojelulaki 2007/417.

Lastensuojelulaki 2010/88.

Julkaisemattomat lähteet

Lindström, L. 2017. Ohjaajan henkilökohtainen tiedonanto 3.5.2017. Lystimäen lastensuojelupalvelut. Espoo.

Sijaiselle 2017. Lystimäen perehdytyskansio, Auvo-osasto.

Tranberg, T. 2017. BBIC-malli Espoossa, kysymys palveluesimiehelle. S-posti tiina.tranberg@espoo.fi 24.8.2017. Tulostettu 24.8.2017.

Tranberg, T. 2017. Palveluesimiehen henkilökohtainen tiedonanto 26.4.2017. Lystimäen lastensuojelupalvelut. Espoo.

Kuviot

Kuvio 1: Perhetyön malli otsikkotasolla	38
---	----

Liitteet

Liite 1: Perhetyön malli - aloitus.....	49
Liite 2: Perhetyön malli - työskentelyvaihe	50
Liite 3: Perhetyön malli - työskentelyn päättäminen	51
Liite 4: BBIC-viitekehys	52
Liite 5: Haastattelurunko, itsenäistyvä nuori	53
Liite 6: Haastattelurunko, kotiin palaava nuori	54
Liite 7: Perhetyön aikajana	55
Liite 8: Tutkimuslupa.....	56
Liite 9: Sähköpostitiedote haastateltaville	57
Liite 10: Suostumussopimus	58

Liite 1: Perhetyön malli - aloitus

Työskentelyn aloitus

- Tutustuminen ja tilanteen kartoittaminen
- Realistinen arvio muun muassa palvelun kestosta
- Yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa
- Alkuneuvottelu
 - hoito- ja kasvatussuunnitelma
- Yhteisymmärryksen rakentaminen
- Tavoitteiden asettaminen
- Työskentelystä sopiminen
 - Sitoutuminen työskentelyyn
 - Tiedottaminen mitä työskentely vaatii eri osapuolilta
- Verkostojen kartoittaminen, mahdollisesti verkostoyhteistyö heti alussa
- Tutustuminen

Menetelmät ja työskentelytavat: perustietolomakkeen ja yhteistyösopimuksen täyttö, BBIC-viitekehys, verkostokartta, perhetapaamiset, avoin keskustelu

Erityistä itsenäistyvän nuoren prosessissa

- lähiomaiset, erityisesti perhe muistettava tärkeänä tukipilarina ja yhtenä työskentelyn osapuolena
- suunnitelma heti kohti itsenäistymistä
- alustava aikataulu mahdolliselle asumisharjoittelulle
- mahdollisesti jo yhteistyö asumisharjoittelun ohjaajan tai muun itsenäistymistä tukevan tahon kanssa

Erityistä kotiin palaavan nuoren prosessissa

- Suunnitelma kotiin palaamiseksi mahdollisimman pian
- Esimerkiksi milloin kotiin yöksi ja miten kotona olemisen määrää kasvatetaan
- Tapaamisia vaikka heti kotona
- Tiivis yhteydenpito vanhempiin ja säännölliset perhetapaamiset
- Toisaalta nuoren ja vanhemman välille etäisyyttä, jos tarve vaatii

Liite 2: Perhetyön malli - työskentelyvaihe

Työskentelyvaihe

- **Arviointi** - arjessa, välineuvottelussa ja mahdollisesti verkostoissa - asiakkaiden kanssa, työyhteisössä, stt:n kanssa, verkostoja konsultoiden
- **Jatkon suunnittelu ja suunnitelmien päivittäminen** - suunnitelmien aikataulutus, suunnitelmien kirjaaminen ja niistä tiedottaminen stt:lle
- **Motivointi** - yhteydenpito vanhempiin, vaikka ei saataisi heti vastakaikua
- **Omaisverkoston pitäminen mukana**
- **Yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa** – tiedottaminen tilanteesta
- **Verkostoyhteistyö** - tarvittavien kontaktien luominen tai ylläpitäminen, yhteydenpito
- **Yhteistyö tehostetun perhetyön kanssa**, jos suunnitelmana siirtää asiakkuus
- **Ohjaajan rooli** viedä prosessia oikeaan suuntaan ja tuoda ilmi, jos tarvitaan suunnan muutos

Menetelmät ja työskentelytavat: Perhetapaamiset eri kokoonpanoin, keskustelut, ajan viettäminen yhdessä, verkostopalaverit, BBIC-viitekehys, tunnekortit, vanhempien ja itsenäistyvän nuoren roolikartat, kirjeet, nuoruuden muistelu (vanhemmille), tulevaisuustyöskentely

Erityistä itsenäistyvän nuoren prosessissa

- arjen taidot, raha-asiat, itsestä huolehtiminen, herääminen
- päiväohjelman hankkiminen tai ylläpitäminen
- sosiaaliset ja emotionaaliset taidot, esim rajaaminen
- itsenäiseen asumiseen muuton suunnittelu
- miten ja mistä saa tukea itsenäistyttyä – myös vanhemmille tietoa
- vanhempien uusi rooli itsenäisen nuoren tukijoina – nuoren ja vanhempien välien parantaminen
- yhteistyö asumisharjoittelun ohjaajan, jälkihuollon ja muiden jatkossa tukea tarjoavien tahojen kanssa

Erityistä kotiin palaavan nuoren prosessissa

- perheen sisäisten ristiriitojen selvittäminen
- koulunkäynti
- vanhempien jaksaminen
- vanhempien rooli aikuistuvan nuoren vanhempina
- nuoren kasvaminen itsenäisemmäksi ja ottamaan vastuuta
- perhetapaamisia kotona, jos mahdollista
- nuoren kotona viettämän ajan kasvattaminen suunnitellusti – myös arviointi kuinka kotona sujuu

Liite 3: Perhetyön malli - työskentelyn päättäminen

Työskentelyn päättäminen

- Arviointi – loppuneuvottelu
 - asiakkaiden kanssa arviointi esim viimeisellä perhetapaamisella
- Yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa
- Ohjaajan näkemys ja suositukset jatkolle
- Viranomaisverkot ja tuki jatkossa
 - tahojen kertaaminen asiakkaille tai yhteydenpito verkostoihin ennen työskentelyn päättämistä
- Yhteistyö tehostetun perhetyön kanssa, jos asiakkuus siirtyy heille
- Läksiäiset

Menetelmät ja työskentelytavat: perhetapaamiset, loppuyhteenvedo, palautelomakkeet,

Erityistä itsenäistyvän nuoren prosessissa

- muuton järjestäminen
- perheen ja omaisten konkreettinen tuki muutossa
- yhteistyö asumisharjoittelun ohjaajan kanssa, jos suuntana harjoitteluasunnot
- jatkosuunnitelmien tarkentaminen
- suunnitelma miten omaiset, erityisesti perhe voivat tukea itsenäistymisessä
- viimeistään yhteistyö jälkihuollon tai muiden jatkossa tukevien tahojen kanssa

Erityistä kotiin palaavan nuoren prosessissa

- viimeiset perhetapaamiset kotona, jos mahdollista
- nuoren siirtyminen suunnitellusti kotiin asumaan

Liite 4: BBIC-viitekehys

Liite 5: Haastattelurunko, itsenäistyvä nuori

Aloitukset (nuori muuttaa Lystiin)	Työskentely perheen kanssa	Työskentelyn päättäminen
<ul style="list-style-type: none"> - Minkälainen aloitus on hyvä? tiedossa että tavoite itsenäistyä - alkuneuvottelu -> tavoitteet - Miten tutustua perheeseen? - Tilanteen kartoitus? Aiempi työskentely? - Verkostot? Mitä syytä kartoittaa kun oletus että nuori itsenäistyy? - BBIC:n käyttö? miten? - - sopimuksia työskentelylle? miten pidetään yhteyttä, missä tavataan jne. - työnjako? 	<ul style="list-style-type: none"> - Millainen työskentely tukee nuoren itsenäistymistä? - Millaiset teemat korostuvat? Miten niitä käsitellään? Katso BBIC - keiden perheenjäsenten kanssa? millä kokoonpanolla perhetaapaamiset? keihin pidetään yhteyttä? - missä työskennellään ja miten usein? - millainen on vanhempien rooli, kun nuori itsenäistyy Lystistä? - Mitkä menetelmät sopivat itsenäistyvän nuoren perheelle? - minkä verkostojen tai yhteistyökumppaneiden kanssa? Miten tukevat kotiin paluuta? - miten ja milloin tilannetta arvioidaan? - Missä vaiheessa itsenäistymiselle/muutolle on hyvä tehdä suunnitelma? Miten tehdään? - yhteistyö Tertun tai jälkihuollon kanssa? 	<ul style="list-style-type: none"> - mitä tukea nuorelle ja perheelle jatkossa? jälkihuolto? - yhteistyökumppanit ja verkostot? - Millainen on onnistunut Lystistä muutto? - työskentelyn arviointi ja palaute - hyvästit, viimeinen tapaaminen

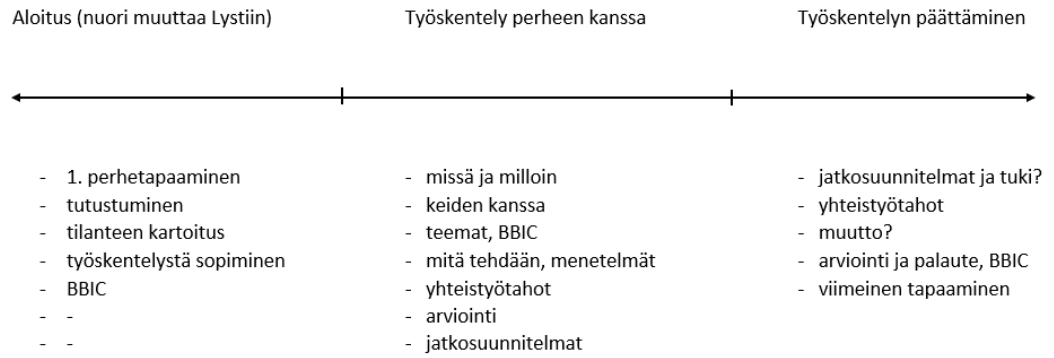
- Missä vaiheessa ja miten käytät BBIC mallia?
- Mitkä BBIC:n teemat korostuvat, kun työskennellään itsenäistyvän nuoren perheen kanssa? Entä muut teemat?

Liite 6: Haastattelurunko, kotiin palaava nuori

Aloitus (nuori muuttaa Lys-tiin)	Työskentely perheen kanssa	Työskentelyn päättäminen
<ul style="list-style-type: none"> - Minkälainen aloitus on hyvä? tiedossa että tavoite palata kotiin - alkuneuvottelu -> tavoitteet - Miten tutustua perheeseen? - Tilanteen kartoitus? Aiempi työskentely? - Verkostot? Mitä syytä kartoittaa kun oletus että nuori palaa kotiin? - BBIC:n käyttö? miten? - - sopimuksia työskentelylle? miten pidetään yhteyttä, missä tavataan jne. - työnjako? 	<ul style="list-style-type: none"> - Millainen työskentely tukee nuoren kotiin paluuta? - Millaiset teemat korostuvat? Miten niitä käsitellään? Katso BBIC - keiden perheenjäsenten kanssa? millä kokoonpanolla perhetapaamiset? keihin pidetään yhteyttä? - missä työskennellään ja miten usein? - Mitkä menetelmät sopivat kotiin päin suuntaavaan työhön? - minkä verkostojen tai yhteistyökumppaneiden kanssa? Miten tukevat kotiin paluuta? - miten ja milloin tilannetta arvioidaan? - Missä vaiheessa kotiin palaamiselle hyvä tehdä suunnitelma? Miten tehdään? 	<ul style="list-style-type: none"> - Millaista tukea nuorelle ja perheelle jatkossa? Kuka hoitaa? - yhteistyökumppanit ja verkostot? - Millainen on onnistunut kotiin muutto? - työskentelyn arviointi ja palaute - Millaiset hyvästit, viimeinen tapaaminen?

- Missä vaiheessa ja miten käytät BBIC mallia?
- Mitkä BBIC:n teemat korostuvat, kun työskennellään kotiin palaavan nuoren perheen kanssa? Entä muut teemat?

Liite 7: Perhetyön aikajana

Liite 8: Tutkimuslupa

TUTKIMUSLUPA

1 (1)

TUTKIMUSLUVAN MYÖNTÄMINEN

Espoon kaupungin sosiaali- ja terveystoimen esikunta / Kehittämisen tulosalue Ketterä myöntää 28.4.2017 saapuneen tutkimuslupahakemuksen ja alla olevien ehtojen mukaisesti.

Hakija / yhteyshenkilö: Laura Kristiina Pietilä

Tutkimuksen aihe / nimi: Perhetyön kulku Lystimäen avohuollon sijoitusten osastolla

Edellytyksenä on, että tutkimuksen suorittaja tai suorittajat eivät käytä saamiaan tietoja asiakkaan tai potilaan tai hänen läheistensä vahingoksi eivätkä luovuta saamiaan henkilötietoja ulkopuolisille, vaan pitävät ne salassa.

Tutkimustulokset tulee esittää niin, ettei niistä voida tunnistaa yksittäistä henkilöä tai perhettä. Lisäksi on noudatettava henkilötietolaissa ja muualla lainsäädännössä olevia tutkimusrekistereitä koskevia säännöksiä.

Tutkimusluvan myöntäminen ei velvoita tutkimuksen kohteita osallistumaan tutkimukseen. Tutkijan on neuvoteltava aina erikseen tutkimuskohteena olevien organisaatioiden kanssa tutkimukseen osallistumisesta. Tutkimuksen teko ei saa häiritä tutkimuskohteen toimintaa.

Edellytämme, että tutkija / yhteyshenkilö lähettää sosiaali- ja terveystoimen kehittämissyksikön sähköpostiosoitteeseen **sotet_tutkimusluvut@espoo.fi** lopullisen tutkimusraportin.

Espoossa 3.5.2017

Pirjo Huttunen
kehityspäällikkö
kehittämisjohtaja Tuula Heinäsen estyneenä ollessa
Sosiaali- ja terveystoimi
Espoon kaupunki

Liite 9: Sähköpostitiedote haastateltaville

Hei (haastateltavat)!

Kuten olette varmasti kuulleet, tulen haastattelemaan teitä pareittain tässä toukokuun aikana opinnäytetyötänä varten. Tässä on hieman infoa, jotta tiedätte mitä on tuleman.

Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää minkälainen perhetyön prosessi tukee nuoren itsenäistymistä, ja minkälainen perhetyön prosessi tukee nuoren kotiin paluuta. Valmis opinnäytetyön tuotos tulee olemaan konkreettinen perhetyön malli, jossa erottuvat nämä kaksi erilaista polkua. Sen te saatte avohuollon sijoitusten osastolle käyttöön ja voitte toivottavasti hyödyntää työssänne. Ymmärsin että perhetyön kehittäminen on kirjattu tiimin toimintasuunnitelmaan, ja opinnäytetyö toivottavasti tukee myös tätä.

Haastattelun kesto on noin yksi tunti. Pyysin (ohjaajaa) varaamaan E-huoneiston haastattelujen ajaksi, jotta voidaan olla rauhassa. Nauhoitan ja litteroin haastattelut. Kukaan muu ei tule kuuntelemaan tai käsittelemään aineistoa.

Kyseessä on teemahaastattelu, eli käymme keskustelua suunnittelemini teemojen pohjalta. Pohdimme ensin sitä, minkälainen perhetyö tukee nuoren itsenäistymistä, ja mitä asioita täytyy huomioida työskentelyn alkaessa, työskentelyn aikana ja sen päättyessä. Samoja asioita pohditaan sitten kotiin palaavan nuoren osalta. Otan haastatteluun mukaan BBIC mallin, jota voi käyttää tukena keskustelussa.

Keskustelu saa olla rentoa ja vapaamuotoista, ei tarvitse jännittää. Voitte halutessanne miettiä etukäteen haastattelun teemoja, vaikka varmasti keskustelua syntyy muutenkin kokemustenne pohjalta.

Jos teillä on kysyttävää niin soittakaa tai laittakaa sähköpostia, vastaan mielelläni.

Kiitos jo etukäteen kaikille, nähdään pian!

Terveisin,

Laura

Suostumus tutkimushaastatteluun

Tämä on suostumus opinnäytetyön tutkimushaastatteluun. Opinnäytetyön tekijä on sosionomi-opiskelija Laura Pietilä Laurea-Ammattikorkeakoulusta. Tutkimuksen kohteena on Lystimäen avohuollon sijoitusten perhetyön prosessi. Tutkimuksessa selvitetään, minkälainen perhetyön prosessi tukee nuoren itsenäistymistä, ja minkälainen perhetyön prosessi tukee nuoren kotiin paluuta.

Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä toimii parihaastatteluna tehtävä teemahaastattelu. Haastateltavat ovat Lystimäen työntekijöitä. Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan, niitä käsittelee vain opinnäytetyön tekijä. Mahdollisesti esiintyvät nimet muutetaan litterointivaiheessa, eikä yksittäisiä haastateltavia voi tunnistaa lopullisesta raportista. Nauhoitettu ja litteroitu aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Haastateltavia pyydetään allekirjoittamaan tämä lomake suostumuksena haastatteluun.

- Annan suostumukseni haastatteluun ja siitä syntyvän aineiston nauhoittamiseen sekä litterointiin, sekä käyttöön tutkimuksessa. Olen saanut riittävästi tietoa tutkimuksen taustoista, toteutuksesta ja aineiston käsittelystä.

Haastateltavan nimi:

Sähköposti:

Päivämäärä ja allekirjoitus:

Lisätietoja tutkimuksesta:

Laura Pietilä

(Yhteystiedot)